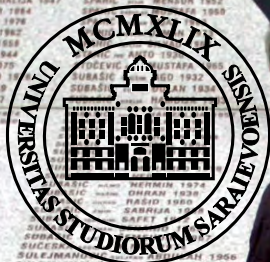

info

60 GODINA unsa

UNIVERZITET U SARAJEVU 1949 - 2009.

www.unsa.ba/info

SPECIJALNO IZDANJE Br. 3, JULI 2010.

U POVODU OBILJEŽAVANJA 15. GODIŠNJICE GENOCIDA NAD BOŠNJACIMA U SIGURNOJ ZONI UJEDINJENIH NACIJA - SREBRENICI, JULA 1995. GODINE

I KULTUROLOŠKI ASPEKTI RATA - Prof. dr. Samir Arnautović

II VELIKOSRPSKA IDEOLOGIJA I POLITIKA AGRESIJE NA BOSNU I HERCEGOVINU I GENOCIDA NAD BOŠNJACIMA - Prof. dr. Smil Čekić

- A) O srpskom velikodržavnom projektu
- B) Genocid nad Bošnjacima u Srebrenici - sigurnoj zoni Ujedinjenih nacija, jula 1995.
- C) Bitne činjenice o događajima u Bosni i Hercegovini na kraju XX stoljeća

III PREGLED IZDAVAČKE DJELATNOSTI INSTITUTA ZA ISTRAŽIVANJE ZLOČINA PROTIV ČOVJEČNOSTI I MEĐUNARODNOG PRAVA UNIVERZITETA U SARAJEVU

IV SJEĆANJA NA ŽRTVE GENOCIDA U SREBRENICI - SIGURNOJ ZONI UJEDINJENIH NACIJA, JULA 1995.

Izdavač:

Univerzitet u Sarajevu
Obala Kulina bana 7/II
71000 Sarajevo
Bosna i Hercegovina

Glavni i odgovorni urednik:

Prof. dr. Faruk Čaklovića

Redakcijski odbor:

Prof. dr. Samir Arnautović
Zoran Selesković, dipl. iuris
Fuada Muslić, prof.
Dijana Smajlović, dipl. žurnalist
Jasmina Isović, prof.
Zehra Drkenda, bakalaureat / bachelor
žurnalistike

Saradnici iz Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava:

Dr. Rasim Muratović
Meldijana Arnaut

Lektor:

Fuada Muslić, prof.
Tarik Čušić, bakalaureat/bachelor B/H/S jezik

DTP:

Karmel Sokanović

Tiraž:

1500 primjeraka

Prilozi i novosti sa visokoškolskih ustanova i ostalih članica Univerziteta mogu se slati na:
Tel/fax: 033 56 51 18
e-mail: javnost@unsa.ba
www.unsa.ba

Foto: Tarik Samarah

UVODNE NAPOMENE

Specijalno izdanje Univerzitetskog informativnog glasnika „INFO UNSA“ objavljujemo povodom 15. godišnjice sjećanja na genocid u Srebrenici, sigurnoj zoni Ujedinjenih nacija jula 1995. O tom najtežem obliku zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava govore brojni relevantni izvori različite provenijencije. Objavljeni su mnogi radovi i doneseno je više pravosnažnih sudskih presuda (međunarodnog i nacionalnog karaktera) koje, pored ostalog, ukazuju na uzroke, ciljeve i razmjere genocida nad Bošnjacima Bosne i Hercegovine na kraju XX stoljeća.

Nažalost, i poslije skoro petnaest godina nakon genocida u medijima i naučnoj, stručnoj i najširoj javnosti, uglavnom u Srbiji i bosanskohercegovačkom entitetu Republika Srpska, prisutne su različite pogrešne percepcije i mišljenja o karakteru rata i prirodi zločina u Republici Bosni i Hercegovini. Javno se plasiraju neistine, laži i falsifikati o događajima u Bosni i Hercegovini i vrši poricanje počinjenog genocida nad Bošnjacima, ne samo u sigurnoj zoni Ujedinjenih nacija Srebrenici, jula 1995, već i na svim okupiranim područjima Republike Bosne i Hercegovine i gradovima u opsadi. Iz tih razloga smo se odlučili na iznošenje i davanje na uvid najširoj javnosti bitnih činjenica, neoborivih i neosporivih dokaza, o ideologiji i politici agresije na Bosnu i Hercegovinu i genocidu nad Bošnjacima.

Želimo vas podsjetiti da ovo SPECIJALNO IZDANJE *Univerzitetskog informativnog glasnika* obnavljamo i ponovo javno publiciramo zbog značaja tema koje tretiraju velikosrpsku ideologiju i politiku, kao osnove agresije na R BiH i genocida nad Bošnjacima. Izvjesnu novinu i dopunu predstavljaju dijelovi koji se odnose na kulturološke aspekte rata, kao i sjećanja na žrtve genocida u Sreberenici – sigurnoj zoni Ujedinjenih nacija, jula 1995. godine. Uvjereni smo, a to je pokazalo i zapaženo i značajno interesovanje velikog dijela akademske zajednice i brojnih antifašista, da Specijalno izdanje, sa navedenim dopunama, doprinosi sjećanju na sve žrtve genocida i upozorava da smo dužni učiniti sve da se ovakvi događaji više nikada i nigdje ne ponove.

Ovakve publikacije su jedna od obaveza akademske zajednice da na bazi egzaktnih dokaza i činjenica educira mlađe naraštaje, a starije podsjeća na temeljne vrijednosti ljudskog života, te da upozori na anomalije ljudskog roda koje dovode do nesagledivih tragičnih posljedica.

Specijalno izdanje INFO UNSA je i podrška odluci Evropskog parlamenta o proglašavanju 11. jula Danom sjećanja na genocid u Srebrenici, sigurnoj zoni Ujedinjenih nacija, jula 1995. godine. Sjećajući se genocida u Srebrenici, sigurnoj zoni UN-a, mi odajemo pijetet svim žrtvama ljudskog bezumlja i dižemo svoj glas u nadi da će zločince stići pravedna kazna.

REKTOR
Prof. dr. Faruk Čaklovica

I

KULTUROLOŠKI ASPEKTI RATA

Prof. dr. Samir Arnautović

Volio bih da mogu pisati o tišini koja odjekuje Potočarima, ne radi toga da bih nešto konačno rekao o toj tišini, nego da bih i samom sebi neposredno pokazao da se o njoj nikad ništa konačno ne može reći. Zato je potrebno uvijek i iznova, neprekidno govoriti o njoj. Paradoks se nalazi u tome što govor o ovoj šutnji, onda kada nije prazan, nesadržajan i sam sebi dovoljan, potiče iz nje same.

Ono što tjera na govor jeste uzvišenost koja se nalazi u njoj i u kojoj se pokazuje da se, nietzscheanski, opravdanje postojanja može nalaziti samo u estetskom, čak i onda kada se ne radi o nečemu što možemo karakterizirati kao lijepo ili što se na bilo koji način može dovesti u vezu sa lijepim. Izgubiti vezu sa estetskim u načinu života i odnošenju prema svijetu, znači prekoračiti na stranu radikalno shvaćenog zla. U suočenju sa ovakvim prekoračenjima, upravo je sa *Nietzscheom* potrebno ponovno promisliti ideju *dobra* kod *Platona* i ponovno razumjeti da se relativitet u poimanju kategoričnosti moralnih načela ne smije uzeti kao osnov opravdanja nemoralnosti čija krajnja određenja sežu u zločin.

Srebrenica je danas mjesto na koje treba doći da bi se moglo suočiti sa samim sobom. Ako se ovdje shvati da bol nije tjelesna i da je njena tjelesnost samo prva instanca na kojoj se još ne spoznaje ima li ona utjecaja na nas, onda smo na putu da shvatimo kako bol ima svoju dubinu i kako ona počiva u tišini. Tada je moguće shvatiti da je samo ovaj osjećaj i samo ovaj odnos prema bolu ono što čovjeka može razlikovati od svih drugih bića, ono po čemu on može biti jedinstven u svome bivstvovanju. Sposobnost za ovaj odnos, sposobnost da se ovo shvati, nalazi se i u osnovi sposobnosti da se razvija ukus i da se odnosi prema svijetu na način koji je pripadan njegovoj biti.

Zato o Srebrenici ne vrijedi ni govoriti onima koji sami nisu shvatili njeno značenje. Nepotrebno je i besmisleno govoriti zločincima o razmjerama njihovog zločina. Jedino što je moguće učiniti jeste natjerati ih da shvate da to što su učinili mora podlijegati najvećim sankcijama. Drugo, razumijevanje nije moguće pobuditi kod onih koji nemaju osjećaj za tišinu dubine bola. Odnosno, drugačije rečeno, na njih nije moguće pozitivno utjecati.

Ono što preostaje jeste jačanje snage u sebi, jačanje snage koja je negacija stanja koje zločin shvata kao prihvatljiv način djelovanja i uzima ga za normalno djelovanje u određenim uvjetima. Samo snaga identiteta koji negira zločin kao realitet zbilje može nadvladati i negirati svijest za koju je zločin legitiman način djelovanja. Potočari su mjesto na kojem je moguće biti nespokojan samo ako ste svjesni tišine koja tamo vlada, svaki spokoj tamo je izraz nedostatka shvatanja dubine boli i dalekosežnosti konzekvenci zločina. U tom smislu, Potočari su mjesto suočenja sa sobom u najdubljem značenju i mjesto na koje se može doći, ako se dolazi svjestan njegovog značenja, samo sa pijetetom. Zato nije moguće pisati o Srebrenici, moguće je samo slušati tišinu i pokušati stalno iznova govoriti o onome što se čulo.

Srebrenica stoga nije političko pitanje i ne može biti stvar bilo koje vrste inženjeringa. Sve što se učini u tom smjeru sa Srebrenicom, bit će vraćeno negdje drugo, u nekom drugom bolu i u nekoj drugoj tišini. Srebrenica je mjesto na koje se dolazi da bi se skupila snaga i bilo svjesno važnosti *borbe protiv zla*, onog kantovskog radikalnog zla kojem se ne može umaći, ali mu se uvijek iznova može suprotstavljati i boriti se protiv njega. Tada se spoznaje da je samo neprekidna borba i neprekidno pobjeđivanje zla moguće kao realno, ideal mira u kojem se došlo do konačne pobjede samo je izraz slabosti koja se u konačnom može i pomiriti sa njegovom nepobjedivošću.

Smisao realiteta metafizike nalazi se u ovim pitanjima, gdje se u konkretnom slučaju, konkretnim okolnostima, radi o najvišim principima, o potpuno apstraktnim stvarima koje u konačnom određuju te realne smislove. Srebrenica je mjesto na kojem se iskušavamo upravo u ovom smislu i upravo u ovim značenjima. Stvarnost njene apstraktnosti realna je čim

pogledate najbližu stvarnost u kojoj se ona nalazi i koja je polučena upravo njenim nerazumijevanjem. Srebrenica, kao nekažnjeni zločin, stoji kao realna zapreka budućnosti i prijetnja u kojoj se pokazuje da je izbjegavanje pravde zločin prema budućnosti i mogućnosti daljeg razvoja životnih formi.

Nakon zločina u Srebrenici pitanje nije da li je mogućna poezija, nego da li je uopće moguće čuti bilo šta od onoga što čini suštinski smisao tradicije u cjelini. Srebrenica je u tom smislu civilizacijsko pitanje i kao takva tiče se svih civilizacijskih aspekata. Istovremeno, ona je na stvaran način mjesto preispitivanja civilizacijskog toka danas i kao takva može biti odlučni korektiv puta na kojem se gube značenja bitnog. Nakon ovog zločina, ostaje pitanje šta je uopće još bitno, ako takva zvjerstva mogu ostati nekažnjena i bez efikasne osude i prezira?

Zato treba jačati lijepo u sebi i snažiti Dobro nasuprot Zla, snažiti energiju koja jedina može u snazi svog prezira nadvladati silu zla. Metafizičke kategorije o kojim se ovdje govori jasno upućuju na nužnost prihvatanja metafizike kao temelja na kojem je jedino moguće graditi smisao. Istovremeno, iz pitanja koja su životno važna, kao što je pitanje osude zločina, pokazuje se da metafizika mora redefinirati neka značenja i uvijek, na tragu.

Pitanje da li je rat moguće interpretirati kao kulturni fenomen nije pitanje koje proističe iz teorijske hermetičnosti, niti se treba predstavljati kao neki pokušaj dokazivanja superiornosti teorije nad praktičnim, životno relevantnim motivima razmatranja zbilje. Prihvatiti ovaj interpretacioni kontekst značilo bi, zapravo, prihvatiti upravo tendencije suprotne onim sa kojim se polazi u ova razmatranja. Tada se rat pojavljuje ili kao prirodna nužnost ili kao povijesni usud, ili barem neminovna konzekvenca povijesti. Dosadašnja tematiziranja rata su veoma često, pogotovo kod nas, bila opterećena ovim.

Razumijevanje rata u kontekstu razmatranja kulture u izvjesnom smislu predstavlja kritičku orijentaciju spram ovih pravaca u interpretaciji, koji su, što povijest filozofije pokazuje, neminovno mogući. Istovremeno, u otvorenosti za negativna značenja, oni najavljuju i one interpretativne mogućnosti koje ih, u određenom vremenu, ukoliko se već najavljuje povijesno-filozofijski kontekst, dovode u pitanje.

Rat u značenju kulturnog fenomena drži otvorenim viđenje, prije svega, njegovih glavnih razloga, u jednoj perspektivi koja uklanja sve metafizičke pretpostavke koje se mogu pojaviti u pričinu. Ovdje se radi o stvarnim razlozima sukoba u kojima se, na koncu konca, skrivaju i interesi iz kojih oni potiču. U tom smislu, kritika metafizike sa aspekta rata nije ni mogućna, jer on, u svojim osnovnim polazištima, nije ni zasnovan na metafizici, nego na stvaranju njenog privida, što "kritičari uma" i inter-nacionalisti ne mogu razlikovati, u krajnjem ne shvatajući što je to metafizika. Artikulacija tih interesa odvija se u kulturnim formama koje ih, na određeni način, podržavaju i čine, u krajnjem, stvarno mogućnim. Stoga se čini da rat ne samo da prikriveno sadrži odrednice kulture koja ga podržava, nego i predstavlja u izvjesnom smislu njenog reprezentanta¹.

Važnost rata kao kulturnog fenomena ne nalazi se u krajnosti u kojoj stoji, dakle, ne nosi sa sobom neki ekskluzivitet koji je podcrtan tragičnošću životnih odnosa, nego proističe iz toga što je on, na izvjestan način, mjesto loma u kojem se, na najgrublji način, artikuliraju životni interesi. U tom smislu, ni njegov značaj nikako nije lokalnog karaktera, nije geografski ograničen, nego ima osobenosti moderne kulture koje se u konačnom izražavaju u globalizaciji. Važno je napomenuti da se pravac razumijevanja ovih interesa otvara na tragu *Marxovog* mišljenja i to u onom kontekstu u kojem, primjerice, *Adorno* nije marksist.

Drugim riječima, upravo je *Marx* bio mjesto na kojem je filozofija morala odustati od svake vrste specificiranja i svrstavanja u pravac mišljenja, što se u političkom nerazumijevanju pokazalo ne samo teorijski promašenim, nego i

---

¹ Ovdje pritom ne treba isključivati ni one koji se pojavljuju kao svojevrsna ratna opozicija, odnosno grupacija koja u oponiranju nalazi svoj smisao u ratu.

opasnim. Ovdje je postalo jasnim da ozbiljenje filozofije znači i potpuni debakl mišljenja, sistematizaciju životnih formi i krajnji uklon ka nečemu što predstavlja "organizaciju života" i institucionalizaciju svih životnih odnosa.

Na taj način je i mišljenje revolucije dobilo jedno drugo značenje, njena ideja je postala samo ideja o tehnici dolaska na vlast i gospodarenja društvenim tokovima. Pitanje sukoba, time se, na drugi način, otkrilo kao izraz nekog životnog nastojanja, neke kulture ili polukulture u kojoj se uobličavaju određene tendencije u razumijevanju životnih odnosa. Smisao svijeta života, koji je ovdje postao obavezujući, ne otkriva ništa drugo do kulturni smisao kroz koji treba artikulirati sve životno važne intencije. Monolitnost smisla, koji se pritom uspostavlja, govori o dalekoj interesnoj sferi koja nije zaboravljena, koja se nije uklonila i na kojoj se, u krajnjem, još uvijek insistira.

Ona se, drugačije kazano, sažima u suženost interesa, kroz koje progovara o svojim stvarnim nastojanjima i konačnim ciljevima, koji nisu transparentni i nikada nisu jednostavno izloženi. Rat kao konačni stupanj sukoba na izvjestan način ogoljuje ove interese i pokazuje da se njihov stvarni smisao nalazi izvan transparentcije svakodnevnog viđenja i svake forme u kojoj se odnosi predstavljaju u tradiciji neke "svijetle slobode mišljenja", čineći ovo pukim frazama.

Rat je predstava koja pokazuje da moderna kultura, u svim njenim formama, nije u stanju izbjeći konflikte koje, u krajnjoj instanci, sam producira i u sebi nosi. To je predstava koja se dešava iz samog života, u njoj se život, određen kulturnim vrijednostima, igra sa samim sobom i iskazuje svoje suštinsko beznađe. Drugim riječima, govoriti o ratu kao kulturnom fenomenu ne znači samo govoriti o oružanom sukobu i ideološkim pretpostavkama, to znači, prije svega, govoriti o životnim nastojanjima koja sa sobom nose tendenciju koja stremlji potiranju života. U konačnom, ovdje se radi o postvarenju i doslovljavanju nihilističkih tendencija moderne kulture u kojim život, u sukobu sa *Drugim*, sam sebe potire i nastoji dezavuirati.

Ovdje se radi o predstavi koja se odvija na televiziji, u informativnim emisijama koje su zasnovane na sukobu, političkim emisijama u kojim političari vode rasprave ne radi rješavanja problema, nego radi produbljivanja sukoba, o estradno-znanstvenim pristupima koji za cilj imaju jedino promoviranje nekoga nauštrb svega *drugoga*, o diskursu koji ne vodi riječi o stvari, nego o osobi i osobnim interesima. Rat je predstava života u kojoj se knjige pišu da bi bilo pokazano kako život ima smisla jedino ukoliko je fatalan po život *Drugog*, ali i da se knjige pišu zato da bi se postigle promocije u kojima *image* ukida mišljenje. Rat je način života u kojem se sve radi i čini ne radi svog dobra, nego radi zla koje treba počiniti *Drugom*, nerijetko predstavljajući to činjenje činjenjem u korist *Drugog*. U konačnom, rat se ne odvija samo na nekom poprištu vojnog sukoba, on mnogo prije počinje u načinu shvatanja svijeta i mnogo kasnije, nakon što topovi utihnu, završava, ukoliko uopće završava, u prihvatanju polivalencije pojavnog svijeta, u konačnom u građenju, ili pokušaju građenja, jedne nove kulture.

Zato govoriti o ratu uvijek znači govoriti o jednoj kulturi iz prizme njene konfliktnosti ili samoprevladavanja ove konfliktnosti. Rat je životni kontekst na kojem protivnosti u mišljenju i shvatanju vrijednosti dobijaju realitet u krvi, instanca na kojoj se nihilizam jedne kulture realno potvrđuje u destrukciji životnih impulsa. Ne treba stoga čuditi što su najveće i bespoštedne žrtve rata djeca i žene, kao najnezaštićeniji i životu najprivrženiji, oni su primarni cilj uništenja. Kako se strašno cinično ostvaruje ova nihilistička tendencija, pokazuje silovanje kao metoda vođenja rata. Ovdje, naime, nije dovoljno žrtvu ubiti, oduzeti joj život, naprotiv, ona biva puštena da živi, nastojeći da se u tom životu ostavi bez – života. Oduzeti smisao životu i cijeli jedan svijet svesti na gomilu mesa – to je cilj silovanja kao metode rata. Rat je kulturni fenomen ne zato što je vođen sredstvima koja pripadaju kulturi i na neki način je i sačinjavaju, nego zato jer njegovi poticaji dolaze sa istog mjesta sa kojeg nastaje sve što čini modernu kulturu. Stoga je rat uvijek usmjeren, prije svega, nasuprot životu, on je uvijek postavljen kao njegova najokrutnija negacija.

U onom smislu u kojem je dobio normalnost u slici moderne kulture, on se i predstavlja kao neko svakodnevno zbivanje. On postaje normalan jer se u raznim oblicima dešava u svakodnevnom životu, stoga i njegov direktan prenos, direktno izvještavanje sa ratišta i žive slike borbi uopće nisu izraz tehničkog dostignuća ili potrebe da se tek prosljedi informacija o dešavanjima. Ovi su izvještaji, prije svega, izraz potrebe da se sudjeluje u ratu, da se bude prisutan tamo gdje se zadovoljava potreba za dokidanjem života i gdje sukob, koji postaje dinamika života, dobija najintenzivniji oblik.

Sudjelovati u ratu, 'imati svoj rat' postaje odrednicom stvarnog života, potvrdom i dokazom da se sudjeluje u onome što život čini istinski vrijednim. 'Nedostatak konflikta', 'nedostatak neprijatelja' uzima se u značenju nedovoljnog značaja u realitetima zbilje. Imati životni smisao i cilj u djelatnim značenjima znači taj smisao i taj cilj objektivizirati u neprijateljima koje je potrebno pobijediti da bi se postiglo ono što se želi. Danas je to jedna od glavnih karakteristika onoga što možemo nazvati javnim mnijenjem u Bosni i Hercegovini. Dovoljno je samo baciti pogled na tzv. 'nezavisnu inteligenciju', pa da stvari budu posve jasne.

Zato nije čudno da se na općem planu kao odrednica rata, kao identifikacija strana u ratu, pojavljuje kultura. 'Sukob civilizacija', kao objašnjenje globalne situacije koja je određena ratom kao osnovnom karakteristikom odnosa u političkom svijetu, proističe iz razumijevanja u kojem se načini života, različni odnosi prema svijetu u svim njegovim značajkama, karakteriziraju kao razlog sukoba. Teza o sukobu civilizacija ustvari predstavlja izraz razumijevanja modernog načina života kao rata, odnosno njegovih formi kao okvira koji predstavljaju osnovni smisao sukoba.

Stvarni razlog sukoba nalazi se u razumijevanju stranog (*Waldenfels*) kao suprotstavljenog i za vlastiti identitet prijetećeg. Problem konfliktnog karaktera modernog svijeta u tom smislu se nazire kao problem razumijevanja stranog u pripadnosti sopstvu, razumijevanja stranog u značenju graničnog određenja sopstva. Zato pitanje razumijevanja modernog određenja i značenja kulture nije u problemu razumijevanja kulture u multikulturalnom značenju, niti se multikulturalitet može postići bez nivelacije, a time i dokidanja osobnosti. Moderna kultura se u svojim ishodišnim značenjima teško može zasnivati na bilo kojem obliku unificiranja, jer se na taj način njen konfliktni karakter, koji se nalazi u duboko skrivenoj sferi interesa i moći, samo pomaže u održanju, ona treba biti shvaćena u interkulturalnom značenju međusobnog priznavanja i suodređenja bez mogućnosti obuhvatanja u jedan totalitet.

Način vođenja rata stoga jeste slika odnošenja spram svijeta, u njemu se iskazuje smisao uspostavljen u svakodnevnom životu, a ovdje doveden do forme odnosa u kojoj je skoro sve dozvoljeno i skoro sve moguće. Pretpostavka za to nalazi se u kulturnoj svakodnevnicu u kojoj je sve legitimno i sve dozvoljeno, zato su se imitacije pjesnika i pojavljivale kao originalni i svirepi egzekutori i naredbodavci. Stoga se ne treba zavaravati da je rat, čak i kao odrednica svakodnevnosti, nadiđen i prevladan. On se samo odvija u nekim drugim oblicima i na neke druge načine koji se na prvi pogled ne identificiraju i ne dovode u vezu sa njim.

Za primjer možemo uzeti bilo koji projekat koji je nakada imao veliku važnost, a danas nema nikakvo značenje. Sintagme poput "bosanske paradigme", koje nikada nisu određene i koje nikada niko nije ni pokušao odrediti u svojoj praznini nisu stale bez značenja. Drugim riječima, one znače sve je dopušteno i svako ko ima poziciju moći može raditi što želi. I pritom ne treba gubiti iz vida da koliko god surovo zvučala ova konstatacija, u kojoj se samo uzima za primjer jedan 'kulturni projekat', sva njena surovost nije usporediva sa surovošću zbilje. Nepostojanje javnog mnijenja ne samo da dopušta pojavljivanje projekata, knjiga i raznih vrsta promocija i prezentacija koje istovremeno nemaju nikakvo i imaju svakakvo značenje, nego dopušta i legalizaciju sukoba i ratnog konflikta kao legitimnog oblika vođenja rasprave i rješavanja problema. U tom smislu *rat je krajnja instanca stanja kulture u kojem je sve dopušteno*. Kada govorimo u kontekstu agresije na Bosnu i Hercegovinu i presude Tribunala u Hagu, jasno je da ova presuda nije istovremeno i osuda kulture zločina sa kojom smo bili suočeni. Ona nije poput Nirnberškog procesa jasno stavila doznanje da se budućnost modernog svijeta ne

nalazi u "oranju drumova", nego se postavlja neutralno. Krajnja instanca neutralnosti jeste etička neutralnost, koja se zasniva na normativnost legislative. Ja ne znam na koji je način vođen postupak u Hagu, niti šta je sve u njemu od pravnih sredstava upotrijebljeno, ali smatram da je nedopustivo da ratni zločinci imaju pravo na "odbranu sa slobode" ili pomilovanja koja njihovu kaznu relativiziraju do cinizma.

Ovdje se ne radi, i smatram da je to Haški tribunal trebao imati u vidu, samo o pravnim postupcima, nego i o kulturološkoj zbilji koja se u jednom dijelu Evrope danas živi. Fakti te zbilje jesu iskazi običnih građana Srbije da čekaju povratak jednog od najgorih zločinaca iz Haga. To je fakat koji odražava jednu situaciju u kojoj zločin, kao fenomen kulture, još uvijek živi i čeka svoje vrijeme u kojem će se opet pokazati ili pokušati nametnuti glavnom odrednicom realiteta jedne zbilje.

Zato smatram da presudu u Hagu treba posmatrati kroz konzekvence koje ona proizvodi, odnosno kroz njen doprinos u određenju spram nedopustivosti činjenja nekih nedjela. Naravno, presuda nije jedini faktor koji utiče na sve što se iskazuje datim konzekvencama, ali jeste vrlo dobar i precizan pokazatelj stanja stvari koje nije vezano samo za Bosnu i Hercegovinu, nego i za evropsku zajednicu u cjelini. Na nama je zadatak da iščitamo i odredimo se spram tog fenomena. Tu zadaću treba shvatiti kao trajnu obavezu razumijevanja modernog svijeta i određenja vlastitog identiteta u njemu.

II

VELIKOSRPSKA IDEOLOGIJA I POLITIKA AGRESIJE NA BOSNU I HERCEGOVINU I GENOCIDA NAD BOŠNJACIMA

A) O SRPSKOM VELIKODRŽAVNOM PROJEKTU

Prof. dr. Smail Čekić

Krajem XX i početkom XXI stoljeća sve su prisutniji mnogobrojni i raznovrsni historijski falsifikati iz političkih i ideoloških razloga, kojima se iznose neistinite činjenice o događanjima i događajima kojima se oni tumače, bez oslonca na dokumentacionu i arhivsku građu i konstruišu političke istine primjerene aktuelnim okolnostima. Nažalost, na sceni je prisutna najbezočnija zloupotreba nauke od strane naučnika bez moralnog lika i odgovornosti, kao i od kvazi naučnika - istraživača. To je posebno svojstveno velikosrpskim intelektualcima i političarima, koji grade i formiraju osnove za ideologiju, politiku i praksu zločinâ.

Srpski nacionalisti, pod vodstvom Dobrice Ćosića i dalje istrajavaju na ostvarivanju i provođenju srpskog velikodržavnog projekta, uvjereni da će u promijenjenim međunarodnim okolnostima ostvariti nacistički i genocidni plan - ujedinjenje svih "srpskih" zemalja ("zaokruživanje svih srpskih zemalja") i srpskog naroda ("ujedinjenje Srpstva"), odnosno formiranja jedinstvene srpske države - Velike Srbije. U tom procesu ostvarivanja aktivnosti koriste se političke metode i sredstva djelovanja primjerene novonastalim okolnostima (uslovima). U okviru navedenog procesa naglašeno se pod uticajem velikosrpske ideologije i politike, koristi i nauka /e. Nju jednim imenom možemo označiti kao službena nauka, koja ima zadatak da obezbijedi "argumente" kojima dokazuje svoje teze o potrebi izgrađivanja, konstruisanja i formiranja jedinstvene velikosrpske države.

U tom smislu naročito se koristi historija kao nauka i naučne discipline u kojima se pojavljuje sve više tzv. historičara sa "novim" argumentima kojima dokazuju i objašnjavaju prethodno navedenu tezu. S ciljem prikriivanja osvajačkog, agresivnog rata protiv Republike Bosne i Hercegovine i zločinačke namjere i genocidnog plana o istrebljenju Bošnjaka, srpski nacionalisti obmanjuju domaću i međunarodnu javnost svojim lažnim epsko-mitskim tezama o Bosni i Hercegovini kao "srpskoj zemlji" (- dijelu "srpskog prostora"), u kojoj "vekovima kao većinsko stanovništvo" žive pravoslavni Srbi, - da su "muslimansko stanovništvo Srbi islamske veroispovesti" ("islamski Srbi", "muhamedanski Srbi"); - da je četnički pokret Draže Mihailovića antifašistički; - da su za raspad Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije krive tzv. secesionističke republike i Vatikansko-njemačko-američka zavjera protiv Srba; - da je u Republici Bosni i Hercegovini vođen građanski rat, unutrašnji sukob između tri strane, a ne zločin protiv mira, odnosno klasična oružana agresija (međunarodni oružani sukob) Srbije i Crne Gore/Savezne Republike Jugoslavije na Republiku Bosnu i Hercegovinu, te umjesto genocida koriste pojam i termin "etničko čišćenje", u kome su sve tri strane (podjednako) vršile zločine, pri čemu jedni negiraju postojanje srpskog velikodržavnog projekta, a drugi mu odriču odredbu fašističkog i zločinačkog karaktera.

Među brojnim lažima i obmanama su i naknadna "saznanja" i "istine" Dobrice Ćosića o "demokratskim lažima u Bosanskom ratu", u kome su se po njemu narodi u Bosni i Hercegovini "međusobno gonili, lili krv i jedni drugima palili kuće i bogomolje"; - "laž o srebreničkom genocidu postala je sakralna i globalna istina"; - Srbi su se u Bosni borili "za svoju slobodu" i u toj borbi "opet branili hrišćansku Evropu od džihadskog islama".

Ukazujući na "opasnost" od "džihadskog islama" za "hrišćansku Evropu" i "svetu" dužnost Srba "da se bore za istorijsku istinu o Bosanskom ratu", tj. za laži, obmane i falsifikate, Dobrica Ćosić u svojstvu "Oca nacije" i u punom zločinačkom sjaju - a znajući punu istinu o "Bosanskom ratu" i u nastojanju da pored ostalog, izbjegne odgovornost za razbijanje ustavnog koncepta odbrane SFRJ, izazivanje i proizvođenje unutrašnje krize u SFRJ i razbijanje zajedničke

države, planiranje, pripremanje i organizovanje izvršenja zločina, koristeći sredstva govora mržnje, kojima je razvijan i pojačan intenzitet nacionalne, etničke i vjerske netrpeljivosti među građanima i narodima SFRJ i druge zločinačke aktivnosti u okviru udruženog zločinačkog poduhvata, te da - minimizira, relativizira i negira osvajački rat protiv Bosne i genocid nad Bošnjacima, iznosi koncepciju dostizanja historijskog cilja i strategiju njegovog ostvarivanja: "od istine o razbijanju Jugoslavije, ratovima koji su vođeni na njenom tlu, posebno od istine o Bosanskom ratu, neposredno je uslovljena budućnost srpskog naroda i njegov ljudski lik u svetu".

Očigledno je na djelu zločin genocida od čijeg je amnestiranja "neposredno uslovljena budućnost srpskog naroda i njegov ljudski lik u svetu", koga je osmislio i razvio akademik Dobrica Ćosić, koristeći se lažima, falsifikatima i obmanama kako bi opravdao izvršene zločine, a posebno osvajački rat protiv Bosne, te poricao genocid nad Bošnjacima što je prema mišljenju najpoznatijih i najpriznatijih naučnih autoriteta o holokaustu i genocidu u svijetu, ustvari posljednja faza genocida.

Imajući u vidu laži, obmane i falsifikate velikosrpske intelektualne (svjetovne i duhovne) elite predvođene Dobricom Ćosićem, glavnim ideologom Memoranduma Srpske akademije nauka i umetnosti, potrebno je radi ljudske, naučne, historijske istine i desetina, hiljada i stotina hiljada, te miliona žrtava na Balkanu u posljednja dva stoljeća, ukazati na bitne činjenice o uzrocima, genezi, kontinuitetu, ciljevima i razmjerama srpskog velikodržavnog projekta, u kome je sadržana puna istina o svim dosadašnjim osvajačkim velikosrpskim ratovima na Balkanu, a posebno protiv Bosne i genocidu nad bosanskohercegovačkim Muslimanima/Bošnjacima. Historijska istina je zasnovana na brojnoj dokumentaciji različite provenijencije:

- srpski velikodržavni projekt je, nažalost, stvarnost. Iako je u Drugom svjetskom ratu poražen, kada je bio zvanični politički program četničkog pokreta Draže Mihailovića i Izbjegličke vlade u Londonu, koga su uporno podržavali Saveznici, ponovo je u drugoj polovini 80-tih godina XX stoljeća obnovljen i eskalirao osvajačkim ratovima i brojnim drugim zločinima protiv čovječnosti i međunarodnog prava, uključujući i genocid nad Bošnjacima u Republici Bosni i Hercegovini;
- projekt se zavisno od konstelacija snaga odvija u kontinuitetu diskontinuiteta, što znači da je u raznim periodima društvenog i historijskog razvoja realiziran i čijom realizacijom je proizvodio krupne posljedice, a koje se ogledaju prije svega, u ogromnim ljudskim žrtvama i materijalnim razaranjima;
- projekt je nacističkog i zločinačkog karaktera jer, između ostalog, sadrži dva krupna međusobno povezana elementa:
  - osvajanje tuđih teritorija (*lebensraum*), uključujući i Bosnu i Hercegovinu, i
  - istrebljenje narodâ, odnosno genocid, zločin nad zločinima, uključujući i nad Bošnjacima u Bosni i Hercegovini (radi "konačnog rješenje muslimanskog pitanja");
- projekt je razvijen i operacionaliziran brojnim programsko-planskim i akcionim dokumentima genocidnog karaktera:
  - *ideologija, politika i praksa srbijanskih pobunjenika (od početka XIX stoljeća)*, uključujući i protu Mateja Nenadovića, koji je, "poput svojih predaka" smatrao "da Bogu treba služiti, prinoseći mu na dar kao žrtvu tuđu krv";
  - "*Načertanije*" 1844. - program ("izrazito tajnog karaktera") koji je naznačio osvajačke teritorijalne ciljeve Srbije radi ostvarivanja njene "historijske" misije: Istočno-rimsko carstvo, Vizantiju, nadoknaditi uspostavljanjem srpsko-slavenskog (objavljivanjem 1906. taj dokument "postaje tekući program delovanja srpske politike sa Pašićem ili bez njega");

- "Gorski vijenac" 1847. - paradigmska instrukcija netolerancije i vjerske mržnje;

- politika i praksa Kraljevine Srbije;

- jezički nacionalizam - "Srbi svi i svuda" - Vuka Karadžića;

- dokumenti tajnih i (polu)vojnih organizacija;

- materijali Krfske deklaracije 1917.;

- "rasne predrasude" Jovana Cvijića 1918;

- genocidni dokument (tajni, strogo povjerljivi materijal) "Iseljavanje Arnauta" "o smišljenom, sistematskom i energičnom" iseljavanju i asimilaciji Albanaca-muslimana u Jugoslaviji docenta (na Filozofskom fakultetu u Beogradu) i sekretara Srpskog kulturnog kluba Vase Čubrilovića 1937. - maja 1938. upućen je državnim organima (iseljavanjem Albanaca kidala bi se po Čubriloviću "posljednja veza između naših Muslimana u Bosni i Novom Pazaru i ostalog muslimanskog sveta i ta će činjenica ubrzati njihovo nacionalizovanje");

- (tajni) elaborat Dr. Ive Andrića o Albaniji iz 1939. (objavljen tek 1977.) - genocidni projekt o iseljavanju Albanaca muslimana iz Jugoslavije u Tursku je uoči Drugog svjetskog rata nesebično intenzivno podržavao i dr. Ivo Andrić (visoki jugoslavenski diplomata, a kasnije nobelovac, koga je Milan Stojadinović, predsjednik jugoslavenske kraljevske vlade, pronjemačke orijentacije unaprijedio za svog najbližeg saradnika, a koji se "u glavnim linijama slagao s njegovom, odnosno kneza Pavla, generalnom vanjsko-političkom linijom", i kome su Njemci udijelili agremen, jer je bio Stojadinovićev čovjek od povjerenja), koji se pored ostalog, zalagao i za podjelu Albanije, naglašavajući pri tome da bi podjela Albanije i "prisajedinjenje njenih sjevernih i središnjih krajeva Jugoslaviji bio jedan veliki nacionalni uspeh i ostvarenje naših prirodnih aspiracija";

- nacionalistički programi srpskih vojnih i građanskih krugova, koje je najbolje izražavao Srpski kulturni klub i njegov genocidni programski dokument poznat po Moljevićevom traktatu "HOMOGENA SRBIJA", 30. juna 1941;

- genocidni program četničkog pokreta Draže Mihailovića o istrebljenju muslimana, što predstavlja kontinuitet velikosrpske zločinačke ideologije i politike u zemlji i emigraciji (naročito među vodećim Srbima u kraljevskoj jugoslovenskoj vladi) i primjenu te politike u praksi - na terenu, posebno na području Sandžaka i Bosne i Hercegovine;

- genocidna ideologija, ekspanzionistička politika i praksa pravoslavnog religijskog nacionalizma Srpske pravoslavne crkve;

- programi raznih srpskih društava i udruženja;

- zaključci četničke Dinarske divizije marta 1942, i četničke konferencije u Šahovićima početkom januara 1943;

- genocidni elaborat "Manjinski problemi u novoj Jugoslaviji" akademika Vase Čubrilovića 1944;

- političko-programski dokumenti Srpske akademije nauka i umetnosti, naročito Memorandum, 1986. - formiranje srpske države na temeljima monarhističke Jugoslavije koji je prema ocjeni i konstataciji rukovodstva SANU, iz marta 1991, kada je historijski cilj, po njima, bio potpuno izvjestan u najbližoj budućnosti i u najkraćem vremenskom periodu, "imao značajne posledice na društveni razvoj poslednjih godina" i da je "shvaćen kao svojevrsni nacionalni program za hod srpskog naroda u budućnost".

Kontinuitet genocidne politike SANU, a posebno akademika Vase Čubrilovića, potvrđuje i njegov sljedeći iskaz (od 18. decembra 1986.): **“Nijedno selo ove države, Jugoslavije i Srbije, nismo dobili bez krvi. Nijedno selo nećemo dati bez krvi”** (nekoliko godina kasnije akademik Čubrilović je postao svjestan posljedica takve ideologije, politike i prakse, kao i njene besperspektivnosti);

- brojni historiografski, filozofski i književni radovi, te “naučni” radovi orijentalista;
- političke platforme, politički programi, te agitacije i politička propaganda u govorima vođa političkih partija, predstavnika vlasti i velikodostojnika Srpske pravoslavne crkve;
- strateški planovi vojnog vrha Jugoslovenske narodne armije (“transformisane” u velikosrpsku vojsku, čiji je zadatak, prema izjavi generala Veljka Kadijevića, ministra odbrane bio da **“štititi teritorije sa srpskim življem, naoružava ih i obezbedi granice buduće, zamišljene Jugoslavije”**) i državnog - političkog rukovodstva Srbije;
- dokumenti Srpske demokratske stranke Bosne i Hercegovine i dr.

U osnovi velikosrpske ideologije, politike i prakse je patološka mržnja prema svemu što nije srpsko i pravoslavno. Mržnja prema muslimanima i islamu izrazito je prisutna i u srpskoj historiografiji, književnosti i politici. Tom genocidnom ideologijom, politikom i praksom motivirano je biološko i duhovno istrebljenje i uništenje muslimana, a posebno Bošnjaka u Bosni i Hercegovini, naročito u XX stoljeću;

- **velikodržavni projekt je iznio historijske ciljeve** koji se u navedenim dokumentima definišu i iskazuju kroz strateške, operativne, taktičke i instrumentalne ciljeve. Osnovni historijski cilj je **formiranje etnički čiste države - Velike Srbije (na Balkanu), u kojoj će samo i jedino živjeti (svi) Srbi** (a takvu srpsku državu moguće je formirati samo osvajačkim ratom i genocidom);
- sve varijante srpskog velikodržavnog projekta bile su osvajačke i antimuslimanske: borba za zemlju i istrebljenje muslimana;
- koncept srpske velikodržavne ideologije, politike i prakse ima anticivilizacijski, antidemokratski i antibosanski karakter;
- srpski velikodržavni projekt **negira historijski, nacionalni, političko-pravni i teritorijalni integritet zemalja i narodâ** koji ulaze u prostor zamišljenog i planiranog srpskog velikodržavnog interesa, što se jasno vidi u pokušajima osvajanja tuđih teritorija (Makedonija, Kosovo, Crna Gora, Sandžak, Albanija, Bosna i Hercegovina i Hrvatska). Sve su to očigledni elementi na kojima se zasniva definicija jednog takvog fašističkog projekta, čiji je cilj formiranje etnički čiste srpske velike države;
- srpski velikodržavni projekt i velikosrpski nacionalizam devedestih godina XX stoljeća podržali su skoro svi akademici Srpske akademije nauka i umetnosti, zatim književnici, umjetnici i velikodostojnici Srpske pravoslavne crkve i drugi javni uglednici, “nacionalno orijentisani intelektualci, takozvana nacionalistička elita”. Čitave grupe srpskih akademika (“... grupa takozvanih ‘besmrtnika’ ...”) **godinama su “okapavale” nad mapama Bosne, pokušavajući da otkriju makar i kozju stazu kojom bi se od Beograda do Karlovca moglo propešačiti a da se prolazi isključivo kroz srpska sela i gradove**. Iza fašističkog projekta Velike Srbije su na kraju XX stoljeća stale vodeće srpske institucije, na čelu sa Srpskom akademijom nauka i umetnosti i Srpskom pravoslavnom crkvom (tako je projekt podržan od intelektualne, političke, vojne i konfesionalne elite i nažalost, značajnog dijela srpskog naroda);

- u skladu sa velikosrpskom ideologijom, politikom i praksom srpskog velikodržavnog projekta nad muslimanima u Srbiji, na Kosovu, Makedoniji, Crnoj Gori, Sandžaku i Bosni i Hercegovini je u više ratova (iz)vršen genocid i drugi oblici zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava;
- srpski nacizam je ponovo na kraju XX stoljeća generirao najteže zločine poznate čovječanstvu;
- srpska nacionalistička elita (politička, intelektualna i crkvena) je, na temelju velikodržavnog projekta Velike Srbije ("**svi Srbi u jednoj državi**"), devedesetih godina XX stoljeća dovela do unutrašnje krize u SFRJ i razbila zajedničku državu;
- Republika Srbija je izmjenom Ustava od 28. septembra 1990. praktično **izvršila secesiju** (od SFRJ) i preuzela funkcije samostalne, suverene i nezavisne države, čime je sama izuzeta iz pravnog sistema SFRJ, što je po zakonima SFRJ predstavljalo najteže krivično djelo;
- genocid nad Bošnjacima u Republici Bosni i Hercegovini je rezultat **kolektivne velikosrpske ideologije, politike i prakse istrebljenja Bošnjaka**. Samo u sistematskom i planiranom genocidu nad Bošnjacima Republike Bosne i Hercegovine u sigurnoj zoni Ujedinjenih nacija - Srebrenici, jula 1995., učestvovalo je po raznim osnovama i na različite načine, prema rezultatima istraživanja Vlade Republike Srpske, preko 25.000 ljudi;
- za istrebljenje Bošnjaka, međunarodnim humanitarnim pravom zaštićene grupe (nacionalne, etničke i vjerske), postojala je **genocidna zločinačka namjera i genocidni plan** (postoje, pored strateških prioriteta i ostalog, naredbe za izvršenje genocida, uključujući i formiranje konc-logora). Slobodan Milošević je "**bio učesnik u udruženom zločinačkom poduhvatu koji je uključivao i rukovodstvo bosanskih Srba, čiji su cilj i namjera bili da se djelimično unište bosanski Muslimani kao grupa**" (ICTY, Tužilac protiv Slobodana Miloševića, *Odluka po prijedlogu za donošenje oslobađajuće presude*, Hag, 16. juni 2004.);
- agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu je, uz **embargo na oružje i humanitarnu politiku** Ujedinjenih nacija, Evrope i međunarodne zajednice i **međunarodnu strategiju ignoriranja velikodržavnog fašističkog i genocidnog projekta Velike Srbije**, bila sastavni dio Miloševićeve državne politike, u čije je ime najveći dio Bosne i Hercegovine okupiran a Bošnjaci ubijani, protjerivani i odvođeni u konc-logore zbog njihove nacionalne, etničke i vjerske pripadnosti i zauzimanja njihove zemlje, pljačkanja materijalnih dobara i druge pokretne imovine, te otimanja i prisvajanja njihovih kuća i stanova i zatiranja tragova kulturnih i civilizacijskih tekovina;
- kolaboracionisti velikosrpskog agresora (politički, vojni, policijski i upravljačko-izvršni potencijal Republike Srpske, odnosno zvanična vlast Republike Srpske) su pod neposrednim rukovodstvom, organizacijom, komandom, učešćem i podrškom države Srbije i Crne Gore / Savezne Republike Jugoslavije, koja je okupirala preko 70% teritorije Republike Bosne i Hercegovine, učestvovali u genocidu, zločinima protiv čovječnosti i ratnim zločinima nad Bošnjacima;
- fašističko i genocidno rukovodstvo kolaboracionističke tvorevine Republike Srpske, na čelu sa Radovanom Karadžićem, Momčilom Krajišnikom, Biljanom Plavšić i drugima, koju je generirao srpski nacizam i na kostima ubijenih Bošnjaka inaugurirao genocidnu tvorevinu nazvanu republikom, imalo je **genocidnu namjeru i genocidni plan** o istrebljenju Bošnjaka, po kojem je genocid vršen i izvršen;
- u zauzimanju Srebrenice sigurne zone Ujedinjenih nacija i izvršenju genocida nad Bošnjacima jula 1995., učestvovala su, pored vojnih i policijskih snaga kolaboracionističke, fašističke i genocidne Vojske Republike Srpske i Vojske Republike Srpska Krajina i oružane snage Savezne Republike Jugoslavije (Vojska Jugoslavije

- i Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije). Tako su, neposredno u egzekucijama zarobljenih Bošnjaka učestvovali pripadnici Vojske Jugoslavije i specijalne jedinice Ministarstva unutrašnjih poslova Srbije;
- genocid nad Bošnjacima je, u skladu sa velikosrpskom genocidnom ideologijom, politikom i praksom, a po uzoru na fašizam i nacizam, (iz)vršen u kontinuitetu, sa manjim ili većim oscilacijama do kraja 1995., bez obzira na broj likvidiranih, ranjenih, protjeranih, silovanih, itd. Najmasovniji pokolji bili su u regijama od po desetak opština sa bošnjačkom većinom (stanovništva) u Podrinju, Bosanskoj posavini, te Potkozarju i u dolini Sane, regijama koje su prije izvršenja genocida naznačene kao strateški prioriteti velikosrpskog agresora i njegovih kolaboracionista. **Masovne grobnice i koncentracioni logori su bitni pokazatelji agresije i realizacije njene osnovne namjere - biološko i duhovno istrijebljenje Bošnjaka, odnosno genocid nad tim narodom;**

Jedan broj navedenih (srpskih) programsko-planskih i akcionih dokumenata genocidnog karaktera je otkriven nakon više decenija. Ta činjenica upućuje na osnovne indicije koje ukazuju na vjerovatnoću postojanja i drugih sličnih dokumenata koji će biti otkriveni u bližoj budućnosti. Ilustrativan je primjer sa redigovanim i sakrivenim dokumentima *Vrhovnog saveta odbrane* Savezne Republike Jugoslavije, u čijem su prikrivanju učestvovali državni vrh Savezne Republike Jugoslavije i sudije ICTY-a, što potvrđuje i optužnica protiv Florence Hartmann. Također je ilustrativan primjer i sa nekim dokumentima koji se (sada) pojavljuju pred ICTY-em.

Žrtve genocida srpskog velikodržavnog projekta su, uglavnom muslimani, među kojima i Bošnjaci u Bosni i Hercegovini, Sandžaku i Crnoj Gori. S tim u vezi, zanimljivo je ukazati na činjenicu da Bošnjaci, kako je historija pokazala, nisu imali niti imaju planove o istrebljenju drugih naroda, niti su imali niti imaju vlastitu fašističku ideologiju, niti vlastiti fašistički pokret.

Navedena činjenica je bitna u historiji bošnjačkog naroda, njegovoj egzistenciji, održavanju i razvoju na ovim prostorima, zbog čega na to trebaju biti ponosni, kao i činjenicu da se bošnjačka intelektualna elita (duhovna i svjetovna), predvođena Islamskom zajednicom, u najtežim uslovima fašističke okupacije u ljeto 1941., suprotstavila ustaškom genocidu nad Srbima, Jevrejima i Romima. Bile su to poznate muslimanske rezolucije koje su predstavljale jedinstvenu pojavu u Drugom svjetskom ratu. To je potvrdio i kralj Petar II Karađorđević u svom govoru na 5. svesrpskom kongresu u Čikagu, rekavši: **“Mi Srbi ne treba da zaboravimo da su u odbranu srpskog življa u NDH od ustaških zločina prvi ustali baš najugledniji muslimani”** (*“Bosanski pogled”*, London 1984, str. 317).

Korišteni relevantni izvori

U. Altermatt, **Etnonacionalizam u Evropi**, Svjetionik Sarajevo, Sarajevo 1997; I. Andrić, **Balkanski rat i Arbanija**, Književne novine, br. 951, Beograd 1.5.1997; I. Andrić, **Diplomatski spisi**, Beograd 1992; A. Avdić, **Jugoslovensko-turski pregovori o iseljavanju muslimanskog stanovništva u periodu između dva svjetska rata**, Novopazarski zbornik, br. 15, Novi Pazar 1991; I. Banac, **Nacionalno pitanje u Jugoslaviji**, Zagreb 1988; Isti, **Cijena Bosne: Članci, izjave i javni nastupi 1992.-1995.**, Sarajevo 1996; S. Bandžović, **Koncepcije Srpskog kulturnog kluba o preuređenju Jugoslavije (1937.-1941.)**, Prilozi, br. 30, Sarajevo 2001; Isti, **Muslimani u Makedoniji i Prvi balkanski rat**, Znakovi vremena, br. 13-14, Sarajevo 2001-2002; S. Bandžović, **Ratovi i demografska deosmanizacija Balkana (1912.-1941.)**, Prilozi, br. 32, Sarajevo 2003; S. Bandžović, **Ratna tragedija Muslimana 1941.-1945**, ITP "Damad", Novi Pazar 1992; Isti, **Iseljavanje Bošnjaka u Tursku**, Sarajevo 2006; Isti, **Iseljavanje muslimanskog stanovništva iz Srbije i Crne Gore tokom XIX stoljeća**, El Kalem, Sarajevo 1998; M. Bjelajac, **Dva viđenja rješavanja pitanja nacionalnih manjina u Kraljevini Jugoslaviji pred izbijanje Drugog svjetskog rata**, Tokovi, br. 1, Beograd 1989; M. Bojić, **Historija Bosne i Bošnjaka**, Sarajevo 2001; N. Cigar, **Genocid u Bosni. "Politika etničkog čišćenja"**, Sarajevo 1998; Isti, **Uloga srpskih orientalista u opravdavanju genocida nad muslimanima Balkana**, Sarajevo 2000; J. Cvijić, **Sabrana dela**, I-IV, Beograd 1987; S. Čekić, **Genocid nad Bošnjacima u Drugom svjetskom ratu**, Dokumenti, Sarajevo 1996; Isti, **Historija genocida nad Bošnjacima**, Sarajevo 1997; Isti, **Genocid u Srebrenici, sigurnoj zoni Ujedinjenih nacija jula 1995.** (koautor), Sarajevo 2000; Isti, **Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu: planiranje, priprema, izvođenje**, Sarajevo 2004; H. Čengić, **O genocidu nad Bošnjacima (Muslimanima) u zapadnom dijelu Sandžaka 1943. godine**, Sarajevo 1994; V. Dedijer - A. Miletić, **Genocid nad Muslimanima 1941.-1945**; Zbornik dokumenata i svjedočenja, Sarajevo 1990; V. Degan, **Međunarodno uređenje položaja Muslimana sa osvrtom na uređenje položaja drugih vjerskih i narodnosnih skupina na području Jugoslavije**, Prilozi, god. VIII, br. 8, Sarajevo 1972; Lj. Dimić, **Srpski kulturni klub između kulture i politike**, Književnost, br. 9-10, Beograd 1993; Z. Dizdar, **Četnički zločini u Bosni i Hercegovini 1941.-1945.**, Zagreb 2002; N. Duraković, **Prokletstvo Muslimana**, Sarajevo 1993; T. Džuda, **Srbi: Istorija, mit i razaranje Jugoslavije**, Beograd 2003; M. Ekmečić, **O identitetu bosanskih muslimana**, LMS, knj. 560, sv. 1-2, Novi Sad 1997; Š. Filandra, **Bošnjačka politika u XX stoljeću**, Sejtarija, Sarajevo 1998; A. Hadri, **Kosovo i Metohija u Kraljevini Jugoslaviji**, Istorijski glasnik, br. 1-2, Beograd 1967; M. Hadžijahić, **Posebnost Bosne i Hercegovine i stradanje Muslimana**, Sarajevo 1991; B. Horvat, **Kosovsko pitanje**, Zagreb 1988; M. Imamović, **Historija Bošnjaka**, Sarajevo 1997; M. Imamović, **Pregled istorije genocida nad Muslimanima u jugoslavenskim zemljama**, Glasnik, Rijaset IZ u SFRJ, br. 6, Sarajevo 1991; Ž. Juričić, **Ivo Andrić u Berlinu 1939.-1941**, Sarajevo 1989; V. Kalezić, **Ivo Andrić u našim sporovima**, Beograd 1985; K. Karpat, **Hidžret iz Rusije i s Balkana: Proces samodefiniranja u kasnoj osmanlijskoj državi**, Znakovi vremena, br. 12, Sarajevo 2001; V. Kljaković, **Jugoslovenska emigrantska vlada prema pitanju Bosne i Hercegovine**, Prilozi, br. 4, Sarajevo 1968; B. Krizman, **Elaborat Dra Ive Andrića o Albaniji iz 1939. godine**, Časopis za suvremenu povjest, br. 2, Zagreb 1977; N. Malcolm, **Povijest Bosne**, Zagreb-Sarajevo 1995; J. McCarthy, **Deat and Exile. The Ethnic Cleansing of Ottoman Muslims 1821.-1922**, The Darwin Press, New Jersey 1996; M. Memić, **Korijeni zla i nasilja**, Sarajevo 2000; O. Milosavljević, **Nacionalni stereotipi u istorijskoj perspektivi**, Nova srpska politička misao, br. 1-2, Beograd 1999; O. Milosavljević, **Od Memoranduma do "kolektivne" odgovornosti**, Srpska elita, Beograd 2000; R. Pajović, **Pokolj Muslimana u Sandžaku i dijelu istočne Bosne u januaru i februaru 1943. godine**, u: Neretva-Sutjeska 1943, Beograd 1969; B. Petranović, **Revolucija i kontrarevolucija u Jugoslaviji 1941.-1945**, Beograd 1983; P. Petrović Njegoš, **Gorski**

vijenac, Beograd 1968; M. Popović, **Vidovdan i časni krst**, Beograd 1998; O. Popović - Obradović, **Osveta Kosova - cilj ili sredstvo srpske nacionalne politike**, Zbornik radova: "Čemu nas uče iz historije", Kragujevac 2006; V. Popović, **Istočno pitanje**, III izdanje, Beograd 1996; Š. Rastoder, **Tri svjedočanstva o pokolju nad Muslimanima u Šahovićima novembra 1924. godine**, Almanah, br. 7-8, Podgorica 1999; M. Rizvić, **Kroz "Gorski vijenac"**. Interpretacija i tekstualno-komparativne studije o strukturi, Sarajevo 1985; R. Samardžić, **Prodor islama u jugoistočnu Evropu**, Književnost, br. 10, Beograd 1990; Isti, **Turci u srpskoj istoriji**, Zbornik za orijentalne studije, br. 1, Beograd 1992; M. Sells, **Vjera, historija i genocid u Bosni i Hercegovini**, Glasnik, Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, br. 1-2, Sarajevo 1998; F. Shehu-S. Shehu, **Pastrimet etnike te trojeve Shqiptare 1953.-1957**, Prishtine 1993; B. Simsir, **Turkish Emigrations from the Balkans**, Documents, I, A Turkish Exodus 1877-1878, Ankara 1989; V. Skarić, **Širenje islama u Bosni i Hercegovini**, Gajret, 1940; I. Stambolić, **Put u bespuće**, Beograd 1995; M. Stefanovski, **Srpska politička emigracija o preuređenju Jugoslavije 1941.-1943**, Beograd 1983; H. Šarkinović, **Bošnjaci od Načertanija do Memoranduma**, Podgorica 1997; N. Šehić, **Srpski građanski politički krugovi prema pitanju preuređenja države i položaju Bosne i Hercegovine**, Prilozi, br. 4, god. IV, Institut za istoriju radničkog pokreta, Sarajevo 1968; D. Tanasković, **"Srbi turskog zakona" ili "Turci srpskog jezika"**, u: Serbia i komentari, Beograd 1991; Isti, **Srbi i islam na izmaku XX veka**, Letopis Matice srpske, knj. 453, sv. 1, Novi Sad 1994; M. Tomanić, **Srpska crkva u ratu i ratovi u njoj**, Beograd 2001; Š. Tucaković, **Srpski zločini nad Bošnjacima-muslimanima 1941.-1945**, Sarajevo 1995; D. Tucović, **Sabrana djela**, knj. 7, Beograd 1980; O. Zirojević, **Turci u našem ogledalu**, u: Etnički odnosi Srba sa drugim narodima i etničkim zajednicama, EI, SANU, Beograd 1998; **Andrić i Bošnjaci**, Zbornik radova, Tuzla 2000; **Bosanski pogledi 1960.-1967**, London 1984; **Bosna i Hercegovina jezgro velikosrpskog projekta**, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Beograd 2006; **Dokumenti o spoljnoj politici Kraljevine Srbije 1903.-1914**, knj. V, sv. 3, SANU, Beograd 1986; knj. VII, sv. 2, Beograd 1980; knj. VI, sv. 1 i 2, Beograd 1981; **"Etničko čišćenje". Genocid za "Veliku Srbiju"**, Dokumentacija Društva za ugrožene narode, Sarajevo 1996; **Genocid u Bosni i Hercegovini 1991.-1995**, Zbornik radova, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Sarajevo 1997; **Islam, Balkan i velike sile (XIV-XX vek)**, Zbornik radova, Međunarodni naučni skup održan 11.-13.12.1996, Istorijski institut SANU, Beograd 1997; **Istočna Bosna i Sandžak**, Zbornik radova, Sarajevo 1996; **Muslimani Balkana: "Istočno pitanje" u XX vijeku**, priredio F. Karčić, Tuzla 2001; **Nedovršeni mir**, Izveštaj Međunarodne komisije za Balkan, Beograd 1998; **"Politika"**, Beograd, 23. mart 1991; **"Srpska konzervativna misao"**, Beograd 2003; **Radikalizacija društva u Srbiji**, Prilozi i dokumenti, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Beograd 1997; **Ratni izvještaji Lava Trockog - balkanski ratovi 1912.-1913**, Znakovi vremena, br. 11, Sarajevo 2001; **Snaga lične odgovornosti**, Beograd 2008.

B) GENOCID NAD BOŠNJACIMA U SIGURNOJ ZONI UJEDINJENIH NACIJA SREBRENICI, JULA 1995. *

(Rekonstrukcija događaja)

Prof. dr. Smail Čekić

Velikosrpski agresor je u i oko Srebrenice jula 1995. uz učešće srpskih kolaboracionističkih oružanih formacija iz Bosne i Hercegovine u toku jedne sedmice na **hiljade zarobljenih Bošnjaka likvidirao i zatrpao u masovne grobnice; na stotine živih je zakopao; muškarce, žene i dječake je sakatio i klaio; djecu ubijao pred očima majki; natjerao djeda da pojede džigericu svoga unuka; silovao žene i djevojke; deportovao oko 30.000 ljudi, uglavnom žene i djecu, priredio scene poput onih u Danteovom paklu.** O tome postoje brojni dokazi među kojima i masovne grobnice koje je pokrila trava, a zvijeri raznijeli kosti plitko zakopanih ili na površini ostavljenih tijela. To su prema ICTY-u **“scene iz pakla, napisane na najmračnijim stranicama ljudske historije”**.

Podrinje u cjelini (Bijeljina, Zvornik, Bratunac, Srebrenica, Vlasenica, Rogatica, Višegrad, Goražde, Čajniče i Foča) imalo je apsolutnu većinu bošnjačkog stanovništva. To je područje od **“ogromne strateške važnosti”** za velikosrpsku ideologiju, politiku i praksu. Stoga je u skladu s formiranjem **“Velike Srbije”**, etnički čiste srpske države, **“eliminisanje reke Drine kao granice između srpskih država”** jedan od **strateških ciljeva srpskog naroda**. U skladu sa srpskim velikodržavnim projektom je bio i plan **“da će na području 50 km zapadno od rijeke Drine sve biti srpsko, čisto srpsko”**.

Jedan od prioriteta strateških ciljeva ekspanzije srpskog životnog prostora i jedno od najkoncentriranijih poprišta svakovrsnih zločina, uključujući i genocid, bilo je **Podrinje**. Kao takvo ono je aktuelno od međunarodnog priznanja Srbije na Berlinskom kongresu 1878., a zasnivalo se na Garašaninovo postavci u “Načrtaniju” iz 1844. da **“Srbija ne sme ostati mala”** i da se mora **“rasprostraniti”**.² Već tada je Jovan Cvijić bio nezadovoljan što je Srbija **“opkoljena zemlja”**, a **“Srbi uhapšen narod”**.³ U vrijeme aneksione krize u Bosni Hercegovini 1908. Cvijić je formulirao prijedlog u pogledu Podrinja. Za saglasnost Srbije da Austro-Ugarska monarhija anektira Bosnu i Hercegovinu Cvijić je predložio da se Srbiji ustupi Podrinje, odnosno koridor duž njene istočne granice dubine oko 50 km sa 12 srezova i površinom preko 10.000 km². Zapadnu granicu Podrinja Cvijić približno poistovjećuje s razvođem rijeka Drine i Bosne. Imajući tu činjenicu u vidu, on je insistirao da se to učini **“iz prometnih razloga”**. Naime, južni dio “Koridora” duž puta Foča – Trebinje završavao se izlazom na Jadransko more u Sutorini koja je bila dio Trebinjskog sreza. “Koridorom” bi Srbija dobila mnogo više. Njime bi saveznica, Kraljevina Crna Gora, bila izolirana od Austro-Ugarske carevine, a Novopazarski sandžak izoliran od Bosne i Hercegovine. Objavljeni traktat Cvijić je još tada završio konstatacijom: **“Srpski se problem mora rešiti silom.”**⁴

* Navedeni problem je proučavan na osnovu brojnih relevantnih izvora različite provijencije, koji se čuvaju u Arhivu **INSTITUTA ZA ISTRAŽIVANJE ZLOČINA PROTIV ČOVJEČNOSTI I MEĐUNARODNOG PRAVA UNIVERZITETA U SARAJEVU**, i drugih rezultata istraživanja, uključujući i istraživanja Vlade Republike Srpske iz 2004. i 2005. Usljed ograničenosti prostora za objavljivanje, tekst je skraćen, pri čemu je, uglavnom, izostavljena i naučna aparatura.

² Dušan Stranjaković, **KAKO JE NASTALO GARAŠANINOVO NAČRTANJE**, Spomenik Srpske kraljevske akademije, XCI, Beograd, 1939, str. 76-102.

³ Jovan Cvijić, **ANEKSIJA BOSNE I HERCEGOVINE I SRPSKI PROBLEM**, u: **SRPSKI NAUČNICI O BOSNI I HERCEGOVINI**, Službeni list Savezne Republike Jugoslavije, Beograd, 1995, str. 41-73, posebno str. 45.

⁴ Isto, str. 73. Jovan Cvijić je zastupao tezu o srpskom narodu kao **rasi** i nadmoćnosti **dinaraca**, kao jezgra srpskog naroda. Ukazujući na značaj Bosne i Hercegovine za srpski narod i potrebu njenog sjedinjenja sa Srbijom i Crnom Gorom, on tvrdi da su **“Bosna i Hercegovina oblasti čisto srpske rase”** (Isto). Navedeni stavovi su kasnije uobličeni u koncept homogene “Velike Srbije”.

Zastupajući tezu o superiornosti svega što je srpsko, Jovan Cvijić i srpskom jeziku daje primat, tvrdeći da **“nema narodnog jezika koji je toliko formiran i usavršavan za literaturu i nauku, kao što je srpski jezik...”** (Isto).

Prema popisu stanovništva Bosne i Hercegovine od 31. marta 1991. u “Koridoru” je živjelo 599.833 stanovnika. Od toga je na Podrinje (16 opština) odpadalo 522.556 stanovnika, a na Hercegovački region (4 opštine) bez Foče 77.277 stanovnika.

Šest godina kasnije, na samom početku Prvog svjetskog rata, to je pokušala uraditi vojska Kraljevine Srbije. Sredinom septembra 1914. srpske i crnogorske trupe (Užička i Sandžačka vojska) krenule su u ofanzivu preko Drine. Počinjeni zločini pojačali su otpor branilaca i ofanziva je 24. oktobra 1914. završena krahom i povlačenjem pa je i po završetku rata granica Srbije i Bosne ostala na Drini. Kolaboracionistički režim Nedića u Drugom svjetskom ratu, pokušao je granicu Bosne pomjeriti s Drine. Ni počinjeni genocid četničkog pokreta Draže Mihailovića nad Bošnjacima nije uspio promijeniti niti pomjeriti granicu na Drini, uprkos brojnim pokušajima da genocidom promijeni nacionalnu strukturu stanovništva.

Kontinuitet osvajačko-ekspanzionističke i genocidne politike i krvave prakse prema Bosni i Bošnjacima nažalost, na djelu je prisutan i na kraju XX stoljeća kada je velikosrpski agresor (Savezna republika Jugoslavija/Srbija i Crna Gora) pokrenuo oružanu agresiju, osvajački rat za teritorije, za "životni prostor" (*lebensraum*), za otimanje tuđe zemlje, protiv Republike Bosne i Hercegovine. Oružana agresija protiv Republike Bosne i Hercegovine bitan je dio srpskog velikodržavnog nacističkog projekta i genocidnog plana - **ujedinjenje svih srpskih zemalja i srpskog naroda** i značajna odredba Miloševićeve državne politike, čijom je realizacijom najveći dio Republike Bosne i Hercegovine okupiran,⁵ a Bošnjaci u cilju njihovog istrebljenja, masovno (i pojedinačno) ubijani, protjerivani, silovani, ranjavani, odvođeni u koncentracione logore i druga mjesta zatočenja, a njihova imovina, stambeni i drugi objekti pljačkani i uništavani. Njihovi vjerski i kulturni spomenici su uništavani, a vjerski službenici među prvima ubijani.

Genocid nad Bošnjacima u Srebrenici - sigurnoj zoni Ujedinjenih nacija po svojim je razmjerama paradigma stradanja Bosne i Bošnjaka. U Srebrenici - sigurnoj zoni Ujedinjenih nacija posebno je izražen karakter agresije na Bosnu i Hercegovinu. Agresija je bila perfidna, brutalna i - genocidna. Nigdje kao u tom kraju nije tako javno, čak uz prisustvo vojnika Ujedinjenih nacija (Holandski bataljon) izvršen genocid nad Bošnjacima.

Velikosrpski agresor je **od aprila 1992. pa do jula 1995. preduzeo više masovnih i brutalnih ofanziva na tu slobodnu teritoriju**. U te ofanzive direktno su bile uključene **regularne jedinice srbijansko-crnogorske vojske, a posebno Užički korpus, te specijalci iz Niša, Beograda i drugih mjesta**, kao i brojne srpske oružane formacije iz Srbije (arkanovci, šešeljevci...), uključujući i srpske kolaboracioniste iz Bosne i Hercegovine. U tim ofanzivama na širem području srednjeg Podrinja agresor je ubio veliki broj civila, opljačkao i uništio njihovu imovinu, razorio i spalio vjerske i kulturne objekte i dr.

U proljeće i ljeto 1992. Jugoslavenska narodna armija/Vojska Jugoslavije je, u skladu s naredbama rukovodstva Velikosrpskog pokreta, zauzela veći dio Podrinja i gotovo sve gradove u njemu i izvršila genocid i druge oblike zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava nad Bošnjacima. Približno jedna trećina bošnjačkog stanovništva (preko 100.000) održala se u nekoliko enklava (Goražde, Žepa, Srebrenica, te trougao Cerska – Kamenica – Konjević-Polje).

Početkom 1993. "Vojska Republike Srpske" je, u sadejstvu s regularnim snagama Vojske Jugoslavije u ofanzivi zauzela Kamenicu, Cersku i Konjević-Polje i smanjila veličinu srebreničke enklave sa 900 na oko 150 km². Bošnjaci s

---

Nacionalna struktura Podrinja bila je 277.825 Bošnjaka/Muslimana, odnosno 53,18%, 223.578 Srba, odnosno 42,77%, te ostalih 20.153, odnosno 4,05%.

⁵ Zločinac Biljana Plavšić je na XVII sjednici "Skupštine srpskog naroda", 24-26. jula 1992. izjavila da je **70% teritorije Bosne i Hercegovine osvojeno**. S tim u vezi, ona je rekla: "65% srpske teritorije po katastru pripada našem narodu, a 70% je osvojeno, što je samo 5% u korist, u odnosu na prethodnu cifru. Ako pođemo od toga da neprijatelj /tj. Bošnjaci - prim. S.Č./ dobije onoliko koliko mu mi poklonimo, ko bi onda imao smjelosti da objasni našim ljudima da napuste ono što već imaju, što mu predstavlja kompenzaciju za prostor koji mu je razoren, popaljen ili sa koga je otjeran." Slobodan Milošević je 15. aprila 1994. na sjednici Vrhovnog saveta odbrane Savezne republike Jugoslavije, pored ostalog, izjavio: "... **naše snage kontrolišu 72% teritorije** Bosne i Hercegovine. Prema navodima generala Zdravka Tolimira, na 53. sjednici "Skupštine Republike Srpske", 28. augusta 1995. velikosrpski agresor i njegovi kolaboracionisti su okupirali "**preko 70% teritorije**" Republike Bosne i Hercegovine, na kojoj je 1991. živjelo **preko 65% nesrpskog**, uglavnom, **bošnjačkog stanovništva**.

obližnjih područja "slili" su se u grad Srebrenicu i njenu bližu okolinu, čime je broj stanovnika porastao na oko 60.000 ljudi.⁶ U tome je imao ulogu i general Philippe Marillon koji je sredinom marta 1993. došavši u Konjević-Polje, Cersku i Kamenicu, sugerirao stanovništvu da ide prema Srebrenici. Gubitkom 90% sela izgubljena je svaka mogućnost prehrane, a grad Srebrenica je morao primiti na desetine hiljada novih stanovnika. Nakon toga, komandant Zaštitnih snaga Ujedinjenih nacija (u daljem tekstu: UNPROFOR) general Philippe Marillon, u martu je posjetio Srebrenicu, uvjerio se u užasne uslove opsade (bez vode, struje, hrane, lijekova i drugih životnih potreba, koje su uskraćivale velikosrpske snage) i izjavio da su stanovnici pod zaštitom Ujedinjenih nacija i da ih neće napustiti.

Vijeće sigurnosti Ujedinjenih nacija je 16. aprila 1993. pozivajući se na Poglavlje VII Povelje Ujedinjenih nacija, donijelo Rezoluciju (br. 819) kojom je proglasio da **"sve strane i ostali postupaju prema Srebrenici i njenoj okolini kao prema 'sigurnoj zoni' Ujedinjenih nacija koja mora biti pošteđena svakog oružanog napada ili bilo kojeg neprijateljskog čina"**. Tim je dokumentom postavljen zahtjev da se **"odmah prekinu svi oružani napadi... na Srebrenicu i trenutno povlačenje iz područja oko Srebrenice"**.

Generalni sekretar Ujedinjenih nacija Boutros Ghali je poslije usvajanja Rezolucije 819 (1993) komandantu UNPROFOR-a, generalu Wahlgrenu poslao Direktivu u kojoj ga je obavijestio da, po njegovom mišljenju, Rezolucija **"ne podrazumijeva obavezu vojnog angažovanja UNPROFOR-a u zaštiti sigurne zone"**. Ta je direktiva bila u suprotnosti s Rezolucijom 819 u kojoj ni na jednom mjestu nema ni spomena o tome da ona **"ne podrazumijeva obavezu vojnog angažovanja UNPROFOR-a u zaštiti sigurne zone"**. Međutim, sa tom direktivom nisu bile upoznate sve članice Vijeća sigurnosti. To je od Rezolucije o sigurnoj zoni načinilo najobičniju farsu. Uloga UNPROFOR-a je protumačena i usmjerena na pružanje humanitarne pomoći i to uz pristanak izvršilaca agresije, genocida i drugih oblika zločina. Stoga je Rezolucija Vijeća sigurnosti 819 (1993.) kao i brojne druge, bila potpuna prevara od prvog dana.

Ipak, general Wahlgren komandant UNPROFOR-a, suprotno Rezoluciji 819 Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija, proglasio je potpunu demilitarizaciju grada (a ne enklave) i prisilio generala Sefera Halilovića da 18. aprila 1993. s Ratkom Mladićem potpiše **Sporazum o demilitarizaciji Srebrenice, odnosno sporazum o kapitulaciji. Taj sporazum zahtijevao je razoružavanje Bošnjaka.**

I pored toga što je Srebrenica proglašena *sigurnom zonom Ujedinjenih nacija (UN safe area)*, sve vrijeme do zauzimanja tog kraja u julu 1995. protiv tamošnjeg, potpuno izoliranog bošnjačkog stanovništva, vođeni su specijalni oblici rata i genocidnog uništenja, kao što su: uskraćivanje vode, struje, ometanje i zabrana doturanja humanitarne pomoći, lijekova, energenata i svega onoga što je u biološko-egzistencijalnom smislu, neophodno za preživljavanje. Takva situacija je po *Konvenciji o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida* jedan od elemenata genocida (**"nametanje grupi teških životnih uvjeta sračunatih na to da dovedu do njenog potpunog ili djelimičnog fizičkog uništenja"**). Velikosrpski agresor je Bošnjacima u kontinuitetu **"zagorčavao život"** i stalno brutalno kršio status "sigurne zone", ispaljujući granate na Srebrenicu, pri čemu su mnogi civili ubijeni i ranjeni.

Radovan Karadžić, predsjednik paradržavne i kolaboracionističke tvorevine Republike Srpske 8. marta 1995. je **"vrlo hitno"** izdao "DIREKTIVU ZA DALJA DEJSTVA OP. BR. 7" Vojsci Republike Srpske u vezi s njenom dugoročnom strategijom prema Srebrenici i Žepi, "sigurnim zonama" Ujedinjenih nacija, a u cilju **"definitivnog oslobađanja Podrinja"** po kojoj je između ostalog, trebalo **"svakodnevnim planskim i osmišljenim borbenim aktivnostima stvoriti uslove totalne nesigurnosti, nepodnošljivosti i besperspektivnosti daljeg opstanka i života mještana u Srebrenici i Žepi"**. U toj

⁶ Značajan broj (gotovo 50.000) ljudi, žena i djece izbjegao je na centralnu slobodnu teritoriju prema Tuzli ili je evakuiran od UNHCR-a kao ranjenici, bolesnici, iznemogli i sl.

strategiji konkretno se navodi da "Vojska Republike Srpske" treba **"što pre izvršiti potpuno fizičko odvajanje Srebrenice od Žepe"**.⁷

Pogoršana od početka godine, sredinom 1995. humanitarna situacija za civile Bošnjake i vojno osoblje u enklavi postala je, kao što je i bilo predviđeno Karadžićevom direktivom od 8. marta 1995. katastrofalna. **Civili su umirali od gladi.**

Početkom jula 1995. Komanda Drinskog korpusa preduzela je neposredne pripreme za vojnu operaciju protiv sigurne zone Srebrenica. Operacija je nazvana **"Krivaja-'95"**.

Ofanziva Oružanih snaga "Republike Srpske" uz sadejstvo jedinica iz Savezne republike Jugoslavije, te dobrovoljaca iz Rusije i Grčke, na Srebrenicu "sigurnu zonu" Ujedinjenih nacija započela je 6. jula 1995. Bošnjaci su od UNPROFOR-a tražili da im **"vрати оруђе, koje su predali kao dio sporazuma o demilitarizaciji od 1993."** Međutim, taj je zahtjev odbijen s obrazloženjem kako je **"UNPROFOR odgovoran za odbranu enklave, a ne oni"**.

Do večeri 9. jula "Vojska Republike Srpske" je prodrla četiri kilometra u dubinu enklave, zaustavivši se samo kilometar od grada Srebrenice.

Radovan Karadžić je 9. jula (u ranim večernjim satima) nakon što je završio razgovor o **"dešavanjima"** u Srebrenici s Momčilom Krajišnikom i Jovicom Stanišićem (iz Državne bezbjednosti Ministarstva unutrašnjih poslova Srbije), obznanio velikosrpske genocidne namjere o istrebljenju Bošnjaka. U razgovoru s Miroslavom Deronjićem i na njegovo pitanje **"Šta vi, Miroslave, mislite uraditi sa tim stanovništvom dole?"**, tj. u Srebrenici, sigurnoj zoni Ujedinjenih nacija, Karadžić je, pošto je Deronjić odgovorio kako **ni u snu** ne može pretpostaviti **"razvoj događaja prilikom ulaska u Srebrenicu"**, rekao: **"Miroslave, to sve treba pobiti ... Sve što stignete."**

Ujutro 10. jula situacija u samoj Srebrenici je bila napeta. Srpske snage za aktivna borbena djelovanja, **"posebno oko Srebrenice"** izvršavale su **"borbene zadatke po planu"**, pri čemu su pored ostalog, granatirale Srebrenicu gdje je centar bio **"pun naroda"**, zatim bazu Ujedinjenih nacija u sjevernom dijelu grada koja je bila puna izbjeglica, gdje je ranjeno nekoliko ljudi, kao i bolnicu, gdje se sklonilo 2.000 civila, pri čemu je ubijeno šestoro ljudi. Stanovnici su preplavili ulice grada i počeli bježati prema Potočarima, gdje se nalazila baza Ujedinjenih nacija. Pukovnik Karemans je slao hitne zahtjeve, tražeći hitnu zračnu podršku NATO-a. I pored stalnog "pogoršanja" situacije u "sigurnoj zoni" Ujedinjenih nacija, general Janvier ni 10. jula nije odobrio upotrebu bliske zračne podrške. Komandant Holandskog bataljona je u noći 10/11. jula 1995. na sastanku u Srebrenici bošnjačko političko i vojno rukovodstvo obavijestio kako je velikosrpskom agresoru dat ultimatum da se povuče izvan sigurne zone Ujedinjenih nacija, te da se o ultimatumu mora izjasniti do 06,00 sati 11. jula. U slučaju da agresor ne prihvati ultimatum, uslijedili bi zračni udari masovnog karaktera po agresorskim ciljevima, **"a prostor od južnih prilaza gradu do Zelenog Jadra proglašen je 'zonom smrti' u kojoj će biti gađano sve što se kreće"**. Sugerirao je Bošnjacima da **"civilno stanovništvo bude što dalje od linije sukoba"** (od **"trenutne linije fronta i zauzeti skloništa u svojim kućama"**), a snagama odbrane je "preporučio" da napuste svoje položaje. Nakon toga, Komanda snaga odbrane Srebrenice donijela je odluku da obustavi planirani protivnapad u ranim jutarnjim satima, što je bilo tragično za odbranu enklave. Velikosrpske snage su to iskoristile i nastavile napredovanje prema gradu.

"Vojska Republike Srpske" je 11. jula 1995. zauzela Srebrenicu, prvu sigurnu zonu Ujedinjenih nacija. U 14,07 sati postavljena je srpska zastava iznad pekare u južnom dijelu grada. Oko 14,30 sati četa "B" Holandskog bataljona napustila je bazu u Srebrenici. Zajedno s njom prema Potočarima krenulo je i stanovništvo, uključujući i izbjeglice koje su našle utočište u bazi čete "B". Do tada je više zahtjeva za zračnu podršku odbijeno na raznim nivoima u sistemu komandovanja Ujedinjenih nacija. General Janvier se, uprkos formalnom insistiranju da se prestane s gađanjem civilnog stanovništva i

⁷ Četiri dana ranije, 4. marta, na Jahorini su sadržaj Direktive temeljito razmotrili vojni i politički vrh Republike Srpske i Savezne republike Jugoslavije, pri čemu je posebna pažnja posvećena Podrinju.

kršenjem sigurne zone Ujedinjenih nacija, **“poštujući akcije”** koje je general Mladić preduzimao **“u području Srebrenice”**, brinuo za komoditet 30 “zarobljenih” holandskih oficira. Holandski bataljon **“nije ispalo ni jedan jedini hitac u pravcu nadolazećih srpskih snaga”**. U 16,20 sati **“grad Srebrenicu su već preplavili Srbi”**. Oko 16,30 sati hiljade izbjeglica bježalo je prema Potočarima. Kasno poslijepodne generali Ratko Mladić, Milenko Živanović, Radislav Krstić i drugi oficiri Vojske Republike Srpske “trijumfalno” su prošetali praznim ulicama Srebrenice, a veliki broj (na hiljade) izbjeglica kretao se prema Potočarima, očajnički tražeći zaštitu od Holandskog bataljona. Na trgu u Srebrenici general Ratko Mladić je izjavio: **“Evo nas 11. jula 1995. godine u srpskoj Srebrenici. Uoči još jednog praznika srpskog poklanjamo srpskom narodu ovaj grad. Napokon je došao trenutak da se poslije bune protiv dahija Turcima osvetimo na ovom prostoru.”** Karadžić je lično (**“radi marketinga”**, **“treba mu to radi nekih stvari”**) naredio da se u Srebrenici, pored srpske, postavi i grčka zastava, čiji su pripadnici (tj. Grci), pored Rusa i drugih, učestvovali u napadu i zauzimanju Srebrenice.

Neposredno uoči i nakon zauzimanja Srebrenice “sigurne zone” Ujedinjenih nacija, civilno stanovništvo je u panici i općem haosu bježalo prema Potočarima, tražeći očekivanu zaštitu i spas unutar i oko baze Ujedinjenih nacija. Do večeri 11. jula 1995. u Potočarima se okupilo između 20.000 i 25.000 izbjeglih, većinom žena, djece, staraca i vojno nesposobnih muškaraca.

Nekoliko hiljada nahrupilo je u bazu Ujedinjenih nacija kroz ulaz koji im je otvoren presijecanjem ograde, tražeći sklonište u skladištima, dok su se ostali zadržali oko baze - u halama fabrika i poljima. Među ženama i djecom bilo je i 1.000 - 2.000 muškaraca. Niko od njih nije imao oružje.

Uvjeti u Potočarima bili su užasni. Nije bilo vode, hrane ni lijekova, niti sanitarnih čvorova, a julske vrućine bile su nesnosne. Situacija je bila haotična. Gladni i žedni ljudi bili su tijesno zbijeni, uspaničeni i prestravljeni. Snajperisti su ih gađali i palili kuće što je još više povećavalo strah i paniku kod ljudi koji su bili užasnuti.

Tokom prijepodneva 12. jula 1995. u Potočarima se u pratnji visokih oficira Glavnog štaba “Vojske Republike Srpske” i televizijskih ekipa koje su ga snimale kako djeci dijeli slatkiše, pojavio general Ratko Mladić, lažno uvjeravajući okupljeni narod da im se neće ništa desiti.

Srpske vojne i policijske snage, uključujući i **jedinice iz Srbije i “Republike Srpske Krajine”**, su 12. i 13. jula 1995. po kratkom postupku, na raznim mjestima oko baze Ujedinjenih nacija u Potočarima **likvidirale** brojne muškarce bošnjačke nacionalnosti, pa čak i određene žene.

Teror je povećan u toku noći. Krici, zapomaganje, jauci, plotuni i drugi zastrašujući zvuci čuli su se tokom cijele noći. Vojnici su izvlačili i odvodili ljude iz mase.

Narednog dana, ujutro 13. jula 1995. neke izbjeglice koje su tražile vodu, naišle su na hrpe tijela kod obližnjeg potoka gdje se nalazila ogromna masa zaklanih ljudi (po nekim svjedocima - preko 300), među kojima je bilo i žena (**“bili su sa odsječenim glavama i nisu imali uopšte glava na svojim vratovima”**).

“Vojska Republike Srpske” je u toku 12. i 13. jula 1995. organizirano i planski vršila deportaciju žena, djece i staraca iz Potočara prema Kladnju. Oko podne 12. jula 1995. prema utvrđenom planu, brojni autobusi i kamioni, uključujući i vozila iz Srbije, počeli su stizati u Potočare kako bi izvršili deportaciju žena, djece i staraca.

Ukrcavanje u autobuse izvršeno je u prisustvu i pod kontrolom pripadnika Vojske i specijalnih jedinica policije “Republike Srpske” i uz pomoć pripadnika Holandskog bataljona.

U Potočarima je 12. i 13. jula 1995. najdramatičnije bilo sistematsko **odvajanje i razdvajanje muškaraca i dječaka** od žena i djece. Od jutra 12. jula velikosrpske snage su u prisustvu i po naređenju Ratka Mladića i uz učešće policajaca s psima odabirale i izdvajale muškarce i djecu od ostalih izbjeglica i odvodile, pritvarale i držale ih na zasebnim mjestima u i oko Potočara. Pri tome su na jednoj strani, žene i djeca plakali i vrištali, posebno djeca koja su gledala kako im

odvođe očeve, a na drugoj se čuli jaući, urlanje, zapomaganje, pucnji. To je trajalo cijelu noć 12. jula 1995. Izdvojene su odvodili na jednu lokaciju ispred Fabrike cinka i zatim ih iste večeri kamionima odvozili na druga mjesta zatočenja. Kada su izbjeglice počeli ukrcavati u autobuse, srpski vojnici i policajci sistematski su izdvajali muškarce koji su se u gužvi pokušavali ukrcati, oduzimajući im ličnu imovinu (lične dokumente i dragocjenosti). Te su ljude odvodili i u zgradu poznatu kao "Bijela kuća" (u neposrednoj blizini baze Ujedinjenih nacija), gdje su ih prisiljavali da prije ulaska na velikoj hrpi ispred zgrade ostave svoje stvari, uključujući novac i lične karte, koje su oduzimate i kasnije spaljene. Svi izdvojeni muškarci držani su u krajnje nepovoljnim i užasnim uslovima, pri čemu su neki zlostavljani i ubijani. Među njima je bilo dosta dječaka. Razdvajanje je nastavljeno i za vrijeme ukrcavanja u vozila i u toku deportacije.

Najveći broj odvojenih Bošnjaka u Potočarima (**preko 1.000**) počevši od poslijepodneva 12. i tokom cijelog 13. jula 1995. ukrcavan je u zasebna vozila i iz Potočara odvezen na **mjesta zatočenja** u Bratuncu, gdje su dovođeni i zarobljenici iz zbjega ("kolone"), a odatle odvođeni na mjesta likvidacije.

Potpuna deportacija civila Bošnjaka iz Potočara završena je uvečer 13. jula 1995. do 20:00 sati. Tada su oficiri Holandskog bataljona naredili izbjeglicama da napuste njihovu bazu.

Jedan broj stanovnika Srebrenice "sigurne zone" Ujedinjenih nacija (između 10.000 i 15.000) bježeći iz enklave, nakon zauzimanja Srebrenice, okupio se uvečer 11. jula 1995. u Šušnjarima tražeći spas prema slobodnoj teritoriji. Oko jedne trećine muškaraca bili su pripadnici 28. divizije od kojih većina nije bila naoružana. Ostali su bili civili, među kojima žene i djeca. Krenuli su u zbjeg u velikoj koloni kroz šumu u pravcu Tuzle.

Velikosrpske snage su 12. jula nastavile s **vojnom operacijom po planu**. Vojska i Ministarstvo unutrašnjih poslova "Republike Srpske" su iz raznih pravaca granatirali izbjegličku kolonu. Artiljerija je od samog polaska kolone djelovala sa više lokaliteta, oruđima i borbenim sistemima velikih kalibara. U 10,00 sati, nakon što je zbjeg upao u zasjedu, dejstvovano je i iz minobacača. Od granatiranja je na prostoru lokaliteta **Hajdučko groblje** u podnožju Bokčin potoka, bilo više ranjenih i mrtvih. Samo na jednoj njivi ubijeno je oko 100 ljudi.

Snage Vojske i Ministarstva unutrašnjih poslova "Republike Srpske" su u poslijepodnevnom i ranim večernjim satima na području **Ravnog Buljima** zarobile veći broj ljudi sa začelja kolone. Vojska i policija "Republike Srpske" koristile su razne načine (postavljanje zasjeda, pozivanje ljudi iz šume na predaju, itd.), uključujući i ukradene uniforme i vozila Ujedinjenih nacija i Crvenog krsta kako bi uhvatili u zamku i obmanuli izbjegličku kolonu, uz obećanje da će im štiti živote, zatim da će biti prebačeni u Tuzlu i da im garantiraju sigurnost, te da su UNPROFOR i Crveni krst zaduženi za njihovo prebacivanje za Tuzlu. **Broj zarobljenih je 12. jula iznosio oko 1.000 osoba.**

Sve jedinice Drinskog korpusa su 12. jula i preduzimale **"sve mjere u cilju sprečavanja iznenađenja, angažovanja jedinica na izvršenju zadatka 'KRIVAJA-95'",** planski izvršavajući **"sve borbene zadatke"**. Na **procijenjenim pravcima** jedinice Vojske i Ministarstva unutrašnjih poslova "Republike Srpske" **organizirale su zasjedna dejstva u cilju uništenja Bošnjaka koji se nisu predali i koji se pokušavaju izvući "sa ženama i djecom prema Ravnog Buljima i Konjević-Polju"**, gdje su naišli **"na minsko polje"**.

U jutarnjim satima 13. jula na širem području Pobuđa (u šumi oko Konjević-Polja), između putne komunikacije **Bratunac – Konjević-Polje – Nova Kasaba**, blokirano je oko **8.000 ljudi** čiju su likvidaciju planirali Vojska i policija "Republike Srpske".

Najveće grupe muškaraca i dječaka iz zbjega zarobile su jedinice Vojske i Ministarstva unutrašnjih poslova "Republike Srpske" 13. jula na cesti Bratunac – Konjević Polje - Milići, pri čemu su Vojska i pripadnici Ministarstva unutrašnjih poslova "Republike Srpske" megafonima pozivali na predaju, uz obećanje da će postupiti s njima u skladu sa Ženevskim konvencijama. U toku dana samo je do 17,30 sati **zarobljeno najmanje 6.000 muškaraca** koji su raspoređeni

na nekoliko lokacija. Najveći broj zarobljenih odvođen je na sabirna mjesta u **Novoj Kasabi**, gdje je zatočeno između 1.500-3.000 ljudi i u **Sandićima** na jednoj poljani gdje je bilo zatočeno između 1.000 i 4.000 ljudi. Kontrolirajući operaciju zarobljavanja i dajući podršku svojim podređenim da istraju na tom zadatku, general Ratko Mladić je obmanuo zarobljenike u oba mjesta rekavši da im se ništa neće dogoditi, nego da će ih razmijeniti kao ratne zarobljenike, te da su njihove porodice već prebačene u Tuzlu.

Jedan broj zarobljenih kod Nove Kasabe i Konjević Polja je ujutro 13. jula 1995. ubijen na obali rijeke **Jadar**.

Istog dana u ranim poslijepodnevним satima (oko 16,00) vojnici i/ili policija "Republike Srpske" su sa tri autobusa dovezla grupu zarobljenih Bošnjaka i strijeljala u **Cerskoj**. Najmanje je strijeljano 149 osoba starosne dobi od 14 do 50 godina, od čega je 147 nosilo civilnu odjeću. Većem broju žrtava ruke su bile vezane iza leđa ligaturama napravljenim od žice.

Nekoliko desetina zarobljenih na putnoj komunikaciji Kravica – Milići (Konjević- Polje, Pervani, Lolići...) ubijeno je na licu mjesta.

Jedan broj zarobljenih u Konjević-Polju uključujući i dječake, odveden je na Jahorinu i Trnovo, gdje su ih kasnije likvidirale specijalne jedinice Ministarstva unutrašnjih poslova **Republike Srbije što je snimljeno TV kamerom**.

Kasno poslijepodne 13. jula 1995. između 1.000 i 1.500 zarobljenih u Sandićima odvedeno je u **Kravicu** i natjerano da uđu u skladište Osnovne organizacije kooperanata "Kravica" (zemljoradnička zadruga), gdje je izvršen veliki masakr. Oko 18 sati svi su likvidirani (zoljama, ručnim bacačima, ručnim bombama i pušcanim mecima).

Vojska i Ministarstvo unutrašnjih poslova "Republike Srpske" te druge oružane jedinice, uključujući i one iz Srbije i "Republike srpska krajina", u periodu od oko 22,00 sata 12. do približno 15. jula, a posebno 13. jula prema dobro osmišljenom i razrađenom planu o izdvajanju, privremenom zatočenju (u Bratuncu) i organiziranoj i sistematskoj likvidaciji zarobljenih, na više različitih lokacija u Bratuncu po kratkom postupku likvidirali su mnoge zarobljenike, koji su na **hiljade**, privremeno zatočeni na više različitih lokacija u Bratuncu i njegovoj okolini. U Bratunac su prema narednji vojnog rukovodstva "Republike Srpske", dovoženi brojni zarobljenici. Taj je grad 13. jula bio prepun zarobljenika koje su dovozili sa ceste Bratunac – Milići. Zarobljenici su odvođeni na stadion, u škole, vojni zatvor, policiju, hangar, garaže i druge objekte, zatim su držani u vozilima (autobusi i kamioni) parkiranim u centru grada i uz cestu, za koje su svi znali, posebno građani Bratunca. Zatočnici u Bratuncu teško su zlostavljani i premlaćivani, pri čemu su se čuli jauci muškaraca koji su izvođeni napolje i likvidirani. Nisu gotovo uopće dobijali ni hranu niti vodu.

Mnogi zarobljenici likvidirani su u Bratuncu u školi "Vuk Karadžić", kao i na drugim mjestima na putu Kravica – Milići, uključujući i Konjević-Polje, gdje su vršena zarobljavanja i likvidacije. U Bratunac je rano 13. jula s grupom vojnika stigao pukovnik Ljubomir Beara s naredbom da se **ubiju zarobljenici (s narednjem "s vrha, naredbe od vrha da ubijem zarobljenike")**.

U kasnim večernjim satima 13. jula 1995. otpočeo je prema instrukcijama Radovana Karadžića i **narednji generala Mladića da se zarobljenici odvedu u Zvornik i strijeljaju**, proces odvođenja zarobljenika na područje Zvornika. Te je večeri i tokom noći 13. i 14. jula 1995. iz Bratunca i okoline prevezeno (sa oko 30 autobusa) oko 2.000-2.500 muškaraca, izdvojenih u Potočarima i zarobljenih iz zbjega u pokušaju bjekstva iz srebreničke enklave u salu **osnovne škole u Grbavcima (kod Orahovca)** i u drugim školama, gdje je jedan broj strijeljan iza škole na poljani, a drugi je prebačen na drugu lokaciju i likvidiran. U ranim poslijepodnevним satima 14. jula 1995. pripadnici "Vojske Republike Srpske" su muškarcima iz škole u Grbavcima, kojih je, po nekim procjenama bilo oko 1.000, stavili poveze na oči, ukrcali u kamione i odveli na jedno obližnje polje (stratište) kod Orahovca, naredili im da siđu s kamiona i po prijekom ih postupku likvidirali

automatskim oružjem. Svima su prethodno povezane oči. Egzekuciju je lično nadgledao general Ratko Mladić. Ubijeni su odmah (14. i 15. jula) zatrpani u masovne grobnice.

Pripadnici Vojske i/ili Ministarstva unutrašnjih poslova "Republike Srpske" su 14. jula (poslijepodne) između 1.500-2.000 zarobljenika s mjesta zatočenja u Bratuncu i okolini prevezli u **Petkovce** i zatočili u sali **osnovne škole**, gdje su ih udarali, tukli, zlostavljali i pucali u njih iz automatskog oružja. Zarobljenicima su žicom vezali ruke na leđima, natjerali ih da izuju cipele i u noći 14. jula, te u ranim jutarnjim satima 15. jula, kamionima ih prevozili do jednog mjesta kod **Brane kod Petkovaca**, gdje je već bilo puno mrtvih, koji su ležali licem prema zemlji, ruku vezanih na leđima. Okupili su ih ispod brane i po prijekom postupku likvidirali automatskim oružjem u grupama 5-10 ljudi. Ujutro 15. jula 1995. pripadnici "Vojske Republike Srpske" pomoću rovokopača i druge teške mehanizacije pokopavali su žrtve, dok su likvidacije i dalje vršene.

U Beogradu je, 15. jula 1995. u vrijeme dok su velikosrpski agresor i njegovi kolaboracionisti izvodili operaciju likvidacije zarobljenika, kod Slobodana Miloševića održan **tajni sastanak**, na kome su prisustvovali: Carl Bildt (mirovni predstavnik Evropske unije), Thorwald Stoltenberg (predstavnik Ujedinjenih nacija u Međunarodnoj konferenciji), Jasushi Akashi (specijalni predstavnik Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija) i Rupert Smith (komandant snaga Ujedinjenih nacija u Bosni i Hercegovini). Na sastanku je za zahtjev Bildta, bio i general Mladić koji je rukovodio i komandovao zauzimanjem Srebrenice i genocidom nad Bošnjacima. Nažalost, nijednog od prisutnih nisu interesirali zarobljeni Bošnjaci.

U zoni odgovornosti 1. Zvorničke brigade 14. i 15. jula 1995. vođena je prema **planu "da se pobiju zarobljenici", operacija ubijanja zarobljenika**. Pri tome je bilo **"ogromnih problema sa ukopavanjem strijeljanih i sa čuvanjem zatvorenika koje tek treba strijeljati"**.

Šesnaestog jula 1995. na **Vojnoj ekonomiji Branjevo** je prema utvrđenom obrascu, ubijeno oko 1.200 zatočenika, koji su 14. jula 1995. odvezeni u Pilicu, nakon čega su ih prozvali da izađu iz škole, ukrkali u autobuse ruku vezanih na leđima i odvezli na Vojnu ekonomiju Branjevo, gdje su ih postrojavali u grupama od deset i likvidirali. Poslije toga rovokopač je pokupio leševe.

Istoga je dana (oko 15,00 sati) izvršena još jedna likvidacija zarobljenih. Tada su pripadnici Bratunačke brigade, zajedno s drugim pripadnicima Vojske i Ministarstva za unutrašnje poslove "Republike Srpske", u zgradi **Doma kulture u Pilici** po prijekom postupku automatskim oružjem likvidirali oko 500 ljudi. Sljedećeg dana su pripadnici Zvorničke brigade pokupili leševe žrtava, prevezli ih na Vojnu ekonomiju Branjevo i pokopali u masovnu grobnicu.

Također, oko 16. jula 1995. "Vojska Republike Srpske" je likvidirala više stotina zarobljenih (oko 500) na osami u blizini **Kozluka** i pokopala ih u obližnju masovnu grobnicu.

Brojne jedinice Vojske i policije "Republike Srpske" su tokom jula i augusta 1995. kao i kasnije, vršile **"pretrese terena i zasednim dejstvima"** sprečavale **"prolaz muslimana iz bivše enklave Srebrenica prema Tuzli i Kladnju"**, pri čemu su mnogi Bošnjaci zarobljeni i sistematski na licu mjesta likvidirani.

Manje grupe Bošnjaka su danima i mjesecima lutale po šumama, pokušavajući se probiti do Tuzle (posljednja grupa je u Tuzlu stigla 16. aprila 1996).

Vojna policija je **23. jula 1995.** po naređenju generala Mladića likvidirala jedan broj ranjenika iz Srebrenice, koji su liječeni u Zvorniku.

Oružane snage "Republike Srpske" su u sadejstvu s jedinicama iz Srbije i "Republike srpska krajina", te stranim plaćenicima, a u skladu s velikosrpskom ideologijom, politikom i praksom, **deportirale "sve muslimanske žene i djecu"** iz Potočara i na hiljade muškaraca i dječaka koji su nakon zauzimanja Srebrenice sigurne zone Ujedinjenih nacija pokušali pobjeći, **zarobile, zatočile i likvidirale**, te **zatrpane** u masovne grobnice na skrovitim mjestima.

U bezočnoj “operaciji ubijanja” uglavnom za četiri dana, s namjerom i prema tačno utvrđenom obrascu, likvidirano je preko 8.000 zarobljenih Bošnjaka radi njihove etničke i vjerske pripadnosti i što su živjeli na teritoriji na koju je velikosrpski agresor sa svojim kolaboracionistima planirao da se proširi. Tri generacije muškaraca su istrijebljene. To je najveći pojedinačni i u kratkom vremenu izvršeni masakr i totalni progon ljudi u Evropi nakon Drugog svjetskog rata.

Zauzimanje Srebrenice, deportacija civila iz Potočara i operacija zarobljavanja, zatočenja i likvidacije Bošnjaka su genocidni akti unaprijed isplanirani, dobro osmišljeni, efikasno organizirani i širokog obima, naređeni s nadležnih političkih i vojnih mjesta, te izvršeni planski, sistematski i organizirano.

Broj ubijenih i kratkoća vremena likvidacije govori da je u pripremi i izvršenju zločina učestvovalo veoma mnogo organiziranih i discipliniranih izvršilaca, zapravo cijeli **politički, upravni, policijski i vojni potencijal** velikosrpskih snaga. Ideološki i politički nosilac genocida bio je velikosrpski režim Slobodana Miloševića, a glavni izvršioци: Vojska (Savezne Republike) Jugoslavije, Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije, Srpska demokratska stranka Bosne i Hercegovine, Vlada “Republike Srpske”, Vojska “Republike Srpske” i Ministarstvo unutrašnjih poslova “Republike Srpske”.

Izvršilac zločina preduzeo je sve mjere, uključujući sistematsko prekopavanje, premještanje i ponovno zatrpavanje tijela žrtava, kako bi prikrio genocid i onemogućio sprovođenje pravde, čime je nad likvidiranim ponovo izvršen još jedan sistematski oblik zločina, do sada na takav način nepoznat historiji. To govori i o tome kako su njegovi počinioci bili svjesni zločinačkog karaktera svojih postupaka i otklanja svaku sumnju u njihovu subjektivnu krivicu, odnosno u postojanje čvrste namjere kod izvršenja ovog najtežeg oblika zločina.

U i oko Srebrenice jula 1995. počinjen je masovni zločin nad Bošnjacima islamske vjere. Taj zločin je djelo genocida nad muslimanima. Širina područja izvršenja zločina, brzina likvidacije više hiljada ljudi, veličina područja na kojem su zakopavani leševi i višestruko izmještanje posmrtnih ostataka ubijenih, te broj ljudi koji je nužno učestvovao u izvršenju i prikriivanju zločina, apsolutno pokazuje da su zločini bili poznati velikom broju ljudi i da su uporno sakriveni. Genocid nad Bošnjacima sigurne zone Ujedinjenih nacija Srebrenica počinjen pred očima svjetske javnosti i uz nesumnjivu asistenciju i zločinačku pasivnost snaga Ujedinjenih nacija koje su bile dužne zaštititi stanovništvo te zone, dio je neposrednih priprema Dejtona u tradicionalnom maniru stavljanja pred svršen čin, radi osiguranja za Srbiju strateški važnog graničnog pojasa. Taj zločin samo je vrh ledenog brijega zločina izvršavanih u kontinuitetu četiri godine na gotovo tri četvrtine državne teritorije Bosne i Hercegovine.

**C) BITNE ČINJENICE O DOGAĐAJIMA U BOSNI I HERCEGOVINI
NA KRAJU XX STOLJEĆA ***
Prof . dr. Smail Čekić

Mnogobrojni relevantni izvori različite provenijencije pouzdano ukazuju na dvije početne i osnovne, bitne, fundamentalne postavke i odredbe savremenih događanja i događaja u Republici Bosni i Hercegovini na kraju XX stoljeća:

- prvo, na Republiku Bosnu i Hercegovinu je izvršena klasična oružana agresija, odnosno zločin protiv mira i sigurnosti čovječanstva, što je po osnovnom shvatanju i definiciji međunarodni oružani sukob i
- drugo, na okupiranim teritorijama Republike Bosne i Hercegovine i gradovima u opsadi nad Bošnjacima je izvršen najteži zločin - zločin genocida.

Imajući u vidu prethodno navedene bazne postavke, neophodno je, radi historijske istine podsjetiti na bitne činjenice utvrđene na osnovu izvorne i relevantne dokumentacije:

- srpski nacizam je ponovo - tokom posljednje decenije XX stoljeća - generirao najteže zločine koji su poznati čovječanstvu;
- srpska nacionalistička elita (politička, intelektualna i crkvena) je, na temelju velikodržavnog projekta Velike Srbije ("svi Srbi u jednoj državi"), devedesetih godina XX stoljeća dovela do unutrašnje krize u SFRJ i razbila zajedničku državu;
- Republika Srbija je izmjenom Ustava od 28. septembra 1990. praktično izvršila secesiju (od SFRJ) i preuzela funkcije samostalne, suverene i nezavisne države, čime je sama izuzeta iz pravnog sistema SFRJ, što je po zakonima SFRJ predstavljalo najteže krivično djelo;
- agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu i genocid nad Bošnjacima čine suštinu zajedničkog zločinačkog poduhvata država SRJ (Srbije i Crne Gore) i Republike Hrvatske, njihovih rukovodstava i brojnih rukovodilaca političkog, vojnog, policijskog i upravnog vrha, te njihovih petokolonaša, kolaboracionista i plaćenika;
- namjera tog zločinačkog čina, utemeljena na srpskom i hrvatskom velikodržavnom projektu, imala je cilj da zauzme Republiku Bosnu i Hercegovinu kao državu, te "konačno rješenje" muslimanskog pitanja - potpuno istrebljenje Bošnjaka ili njihovo svođenje na beznačajnu etničku skupinu. U funkciju tih zločinačkih aktivnosti poslušno su se kao saradnici i izvršioc, stavili servilni petokolonaši iz Bosne i Hercegovine ("Hrvatska Zajednica Herceg-Bosna", "Republika Srpska" i "Autonomna Pokrajina Zapadna Bosna") i Republike Hrvatske ("Republika Srpska Krajina");
- radi ostvarivanja navedenog zločinačkog poduhvata preduzete su sljedeće aktivnosti: razbijen je ustavni koncept odbrane SFRJ; smanjena i razoružana Teritorijalna odbrana Bosne i Hercegovine i još nekih konstitutivnih elemenata Federacije; JNA je od antifašističke i multietničke, "transformisana" u velikosrpsku vojsku; obnovljeni su i eskalirali i Velikosrpski i Velikohrvatski pokret; utvrđeni su metodi, mehanizmi i postupci

---

* Izlaganje je zasnovano na najrelevantnijim naučnim i empirijskim izvorima.

- planiranja i pripremanja zločina; postignut je načelan dogovor o uništenju Bosne i Hercegovine (marta 1991.); omeđavane su granice Velike Srbije i Velike Hrvatske; organizovana je i naoružana peta kolona (velikosrpska i velikohrvatska) susjednih država u Bosni i Hercegovini; komandovanje na okupiranim teritorijama objedinjeno je u rukama šefova susjednih država - okupacionih sila; zauzete su polazne pozicije za agresiju i druge zločinačke aktivnosti, uključujući i genocid nad Bošnjacima;
- agresija na Bosnu i Hercegovinu i genocid nad Bošnjacima su **isplanirani** (intelektualno, ideološki, politički, vojno, ekonomski, medijski, obavještajno, psihološki, itd.), sa jasno postavljenim **ciljem, naređeni** sa nadležnih političkih i vojnih mjesta i **izvršeni** planski, sistematski i organizovano. Poznate su **države agresori**, zatim **ideolozi, planeri, naredbodavci, izvršioци i saradnici, te kako su zločini izvršeni i zbog čega su izvršeni**;
  - genocid nad Bošnjacima u Bosni i Hercegovini je dobro osmišljen i izvršen planski, sistematski i organizovano, uz, nažalost, **masovno učešće srpskog naroda**. Samo u genocidu nad Bošnjacima Bosne i Hercegovine u sigurnoj zoni Ujedinjenih nacija Srebrenici, jula 1995. učestvovalo je (po raznim osnovama i na različite načine), prema istraživanjima Vlade Republike Srpske, preko 25.000 ljudi;
  - za istrebljenje Bošnjaka, međunarodnim humanitarnim pravom zaštićene grupe (nacionalne, etničke i vjerske), postojala je **genocidna zločinačka namjera i genocidni plan** (postoje, pored ostalog, naredbe za izvršenje genocida, uključujući i formiranje konclogora). Slobodan Milošević je "**bio učesnik u udruženom zločinačkom poduhvatu, koji je uključivao i rukovodstvo bosanskih Srba, čiji su cilj i namjera bili da se djelimično unište bosanski Muslimani kao grupa**" (ICTY, Tužilac protiv Slobodana Miloševića, *Odluka po prijedlogu za donošenje oslobađajuće presude*, Hag, 16. juni 2004.);
  - agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu je uz **embargo na oružje i humanitarnu politiku** Ujedinjenih nacija, Evrope i međunarodne zajednice i **međunarodnu strategiju ignoriranja velikodržavnog fašističkog i genocidnog projekta Velike Srbije**, bila sastavni dio Miloševićeve državne politike, u čije je ime najveći dio Bosne i Hercegovine okupiran, a Bošnjaci ubijani, protjerivani i odvođeni u konclogore zbog njihove nacionalne, etničke i vjerske pripadnosti i zauzimanja njihove zemlje, pljačkanja materijalnih dobara i druge pokretne imovine, te otimanja i prisvajanja njihovih kuća i stanova i zatiranja tragova kulturnih i civilizacijskih tekovina;
  - kolaboracionisti velikosrpskog agresora (politički, vojni, policijski i upravljačko-izvršni potencijal Republike Srpske, odnosno zvanična vlast Republike Srpske) su pod neposrednim rukovodstvom, organizacijom, komandom, učešćem i podrškom države Srbije i Crne Gore / Savezne Republike Jugoslavije, koja je okupirala preko 70% teritorije Republike Bosne i Hercegovine, učestvovali u genocidu, zločinima protiv čovječnosti i ratnim zločinima nad Bošnjacima;
  - fašističko i genocidno rukovodstvo kolaboracionističke tvorevine Republike Srpske, na čelu sa Radovanom Karadžićem, Momčilom Krajišnikom, Biljanom Plavšić i drugima, koju je generirao srpski nacizam i na kostima ubijenih Bošnjaka inaugurirao genocidnu tvorevinu nazvanu republikom, imalo je **genocidnu namjeru i genocidni plan** o istrebljenju Bošnjaka po kojem je genocid vršen i izvršen;

- u zauzimanju Srebrenice, sigurne zone Ujedinjenih nacija i izvršenju genocida nad Bošnjacima jula 1995. učestvovala su, pored vojnih i policijskih snaga kolaboracionističke, fašističke i genocidne Vojske Republike Srpske i Vojske Republike Srpska Krajina i oružane snage Savezne Republike Jugoslavije (Vojska Jugoslavije i Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije). Tako su neposredno u egzekucijama zarobljenih Bošnjaka učestvovali i pripadnici Vojske Jugoslavije i specijalne jedinice Ministarstva unutrašnjih poslova Srbije;
- genocid nad Bošnjacima je u skladu sa velikosrpskom genocidnom ideologijom, politikom i praksom, a po uzoru na fašizam i nacizam, (iz)vršen u kontinuitetu, sa manjim ili većim oscilacijama do kraja 1995. bez obzira na broj likvidiranih. Najmasovniji pokolji bili su u regijama od po desetak opština sa bošnjačkom većinom (stanovništva) u Podrinju, Bosanskoj posavini, te Potkozarju i u dolini Sane. **Masovne grobnice i koncentracioni logori su bitni pokazatelji agresije i realizacije njene osnovne namjere - biološko i duhovno istrebljenje Bošnjaka, odnosno genocid nad tim narodom;**
- genocid nad Bošnjacima se i dalje prikriva, minimizira, relativizira i/ili osporava, uključujući i presude međunarodnih (ICTY i ICJ) i nacionalnih (Savezna Republika Njemačka i Bosna i Hercegovina) krivičnih sudova, kao i rezultate *Komisije za istraživanje događaja u i oko Srebrenice od 10. do 19. jula 1995. Vlade Republike Srpske i Radne grupe za provođenje zaključaka iz konačnog Izvještaja Komisije za istraživanje događaja u i oko Srebrenice od 10. do 19. jula 1995.;*
- permanentno i kontinuirano se izjednačavaju žrtve genocida i njihovi izvršioци, što je nedopustivo (sve više se govori samo o ratnim zločinima na svim "stranama", čime se genocid i drugi oblici zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava reduciraju samo na ratne zločine, što najblaže rečeno duboko vrijeđa istraživače ovih zločina, a pogotovo žrtve genocida) i na sasvim pogrešan način se unaprijed, bez ikakvog istraživanja, daju kvalifikacije o tako značajnom pitanju, kao što je karakter zločina, a što ne odgovara činjeničnom stanju i u suprotnosti je sa relevantnom dokumentacijom;
- svjedoci smo nažalost, sve prisutnije pojave manipulisanja žrtvama genocida u Bosni i Hercegovini na kraju XX stoljeća, pri čemu se posebno aktivno angažuju kvazi-istraživači. Nosioци manipulacija su različiti i raznovrsni, kako pojedinci, tako i grupe, razna udruženja, ustanove i drugi čiji su interesi i ciljevi vrlo različiti i teško ih je artikulirati, otkriti, identifikovati, utvrditi i konstatovati na jedinstven način. Mi ih identifikujemo kao nedobronamjerne, tendenciozne i kontraproduktivne sa mogućim i veoma teškim, dugoročno štetnim implikacijama po Bosnu i Hercegovinu kao državu i sve njene građane, bez obzira na nacionalnu, vjersku ili političku pripadnost. Osnov za ovu kvalifikaciju proizlazi iz činjenice da se tzv. istraživanja ne organizuju i ne realizuju na naučnoj osnovi i naučno utvrđenoj proceduri, kojom se propisuje odvijanje procesa, od istraživačke ideje do konstituisanju rezultata naučnog istraživanja i njihove eventualne primjene u naučnoj i društvenoj praksi. Opšte je poznato da postoji samo jedna istina, a da je cilj nauke naučna istina do koje se upravo dolazi primjenom naučnih metoda;

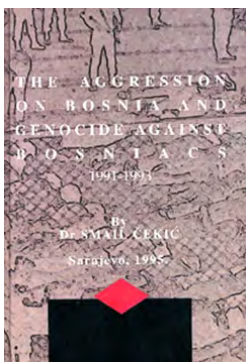

- krivično gonjenje i procesuiranje genocida i drugih oblika zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava pred sudovima u Bosni i Hercegovini se najblaže rečeno, kontinuirano opstruira pri čemu su na sceni snage koje, umjesto težine zločina, karaktera, statusa i broja žrtava, predmete biraju po nacionalnoj pripadnosti žrtava, radi izjednačavanja i izbalansiranja zločina među tri naroda (Bošnjaci, Srbi i Hrvati) i proglašavanja žrtve genocida - zločincem i da pored ostalog, kroz krivičnu proceduru izmijene karakter "sukoba" i karakter zločina u Bosni i Hercegovini, kako bi međunarodni oružani sukob, odnosno agresiju, prekvalifikovali u građanski rat, a zločin genocida u "etničko čišćenje";
- planeri, naredbodavci, učesnici, pomagači, saučesnici i izvršioc genocida su u velikosrpskoj ideologiji, politici i praksi najveći heroji u srpskom narodu (u nauci, kulturi, umjetnosti, obrazovanju), koji danas nekažnjeno žive i rade, uživajući, nažalost, u rezultatima genocida i ismijavajući žrtve tog zločina;
- srpski narod i njegova politička i naučna elita nisu se distancirali od izvršenog genocida, a kamoli da se žrtvama izvine i (za)traže oprost i pruže ruku pomirenja. Umjesto toga, oni u kontinuitetu negiraju genocid i odgovornost za zločine prebacuju na žrtvu genocida, te izmišljaju i falsifikuju historijske činjenice, kao što je pored ostalog i "teza" da su legalni organi vlasti Republike Bosne i Hercegovine protjerali Srbe sa područja Sarajeva, uključujući i "više od 650 univerzitetskih profesora i asistenata";
- entitet Republika Srpska je genocidna tvorevina velikosrpskog nacizma, nastala na teškim kršenjima međunarodnog humanitarnog prava, obilježena i natopljena uglavnom, bošnjačkom krvlju, te omeđena i prekrivena brojnim masovnim grobnicama i koncentracionim logorima u kojoj legalno djeluju fašističke organizacije. Tu genocidnu tvorevinu tzv. međunarodna zajednica je legalizirala i ustanovila je kao ustavnu kategoriju. Političko rukovodstvo i druge strukture Republike Srpske, u skladu sa velikosrpskom genocidnom ideologijom, politikom i praksom, na sve moguće načine opstruiraju jačanje države Bosne i Hercegovine i konstantno sprovode politiku secesije, uništavanja i uništenja države Bosne i Hercegovine.

Ovo su samo najosnovnije činjenice, duboko urezane u svijest svih preživjelih žrtava genocida i drugih oblika zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava i utkane u aktuelnu surovu društvenu stvarnost na kojoj se po svaku cijenu u raznim oblicima, nastoje održati (živim i legalnim) nacistički projekti koji, pored ostalog, impliciraju trajnu nestabilnost u Bosni i Hercegovini, osporavaju političko-pravni i državni kontinuitet Bosne i Hercegovine, negirajući mogućnost održanja, razvoja i unapređenja kvaliteta zajedničkog života, čime se najozbiljnije dovode u pitanje univerzalne ljudske vrijednosti, slobode i prava, civilizacijske i kulturne tekovine.

Krajnje je vrijeme i nužna potreba ujedinjavanja i ujedinjenja, te aktivnijeg angažovanja svih antifašista i antifašističkih snaga u borbi za opstojnost ljudskog dostojanstva u Bosni i Hercegovini.

U okviru izdavačke djelatnosti Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu objavljeni su sljedeći naučni radovi:

Prof. dr. Smail Čekić
AGRESIJA NAD BOSNOM I GENOCID
NAD BOŠNJACIMA 1991-1993.
(Sarajevo, 1995)

Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti
i međunarodnog prava Sarajevo, Sarajevo, 1995,
442 strane.

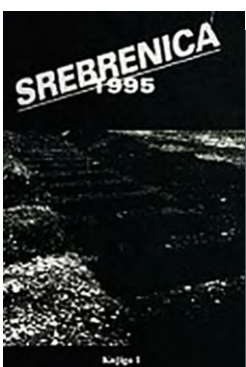
(Historija genocida nad Bošnjacima;
Naoružavanje srpskog stanovništva;
Dislokacija materijalno-tehničkih sredstava,
komandi, jedinica i ustanova JNA; Vojne formacije
agresora, Pozadinsko osiguranje agresorskih komandi,
jedinica i ustanova; Prilozi)

ZBORNİK RADOVA
GENOCID U BOSNI I HERCEGOVINI
1991-1995.
(Sarajevo, 1997)

ZBORNİK RADOVA sa Međunarodnog kongresa za
dokumentaciju genocida u Bosni i Hercegovini, Bon,
31. august-4. septembar 1995, Institut za istraživanje
zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Sarajevo,
Gesellschaft für bedrohte Völker-International, Göttingen,
Human rights Group for Bosnia, Kuala Lumpur, Sarajevo,
1997, 814 strana.

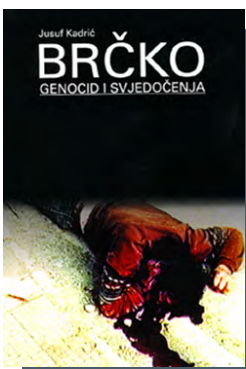
(Agresija – ambijent genocida; karakter zločina;
Dokumentacija počinjenih zločina; Odnos međunarodne
zajednice prema genocidu u Bosni i Hercegovini;
Kodifikacija počinjenih radnji i kažnjavanje zločina)

ZBORNİK RADOVA
ZLOČINI NAD BOŠNJACIMA U SREBRENICI
ZA VRIJEME AGRESIJE NA REPUBLIKU
BOSNU I HERCEGOVINU 1991-1995.
(Sarajevo, 1998)

ZBORNİK RADOVA, Edicija "SREBRENICA 1995.",
Knjiga 1, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti
i međunarodnog prava Sarajevo, Sarajevo, 1998, 470 strane.

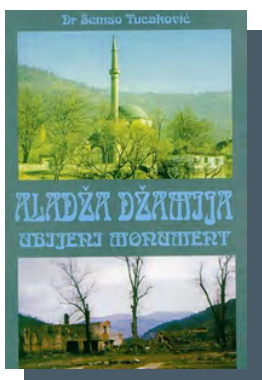
(Pokolj u Srebrenici jula 1995; Ponašanje međunarodne
zajednice i njenih institucija prema zločinima u Srebrenici;
Jevrejski odgovor na Srebrenicu; Korijeni psihološkog nasilja
nad Srebreničanima, Prikaz nestalih lica u vrijeme okupacije Srebrenice
1995. godine; Medijski aspekt genocida nad Bošnjacima Srebrenice;
Svjedočenja; Dokumenti)

Jusuf Kadrić
BRČKO: Genocid i svjedočenja
(Sarajevo, 1998)

Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti
i međunarodnog prava Sarajevo, Sarajevo, 1998,
363 strane.

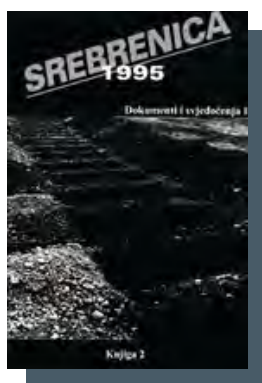
(Vojne pripreme zločina u Brčkom; Događaji do početka
Napada na Brčko; Pokušaji da se organizira odbrana;
Oružani napad na Brčko; Sabirni centri; Tiha okupacija grada;
Koncentracioni logor Luka; Stradanja u okupiranom Brčkom;
Počinioci zločina; Najodgovorniji planeri i naredbodavci;
Poznati izvršioци; Struktura stanovništva; Optužnica za genocid
nad Bošnjacima protiv Gorana Jelisića i Ratka Češića)

Prof. dr. Šemso Tucaković
ALADŽA DŽAMIJA-UBIJENI MONUMENT
(Sarajevo, 1998)

Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti
i međunarodnog prava Sarajevo, Sarajevo, 1998,
270 strana.

(Foča na Drini; Simbol bošnjačke tradicije; Vrijeme
i mjesto nastanka; Period prosperiteta; Sjedište Sandžaka;
Aladža džamija – fočanski biser; Monument orijentalne
kulture; Dobrotvor, Zadužbina Hasana Nazira (sina Jusufova);
Legenda o nastanku džamije, Graditelji, Glavni majstor (Mimar-baša)
i izvodžači, Remek djelo; Kulturocid)

ZLOČINI NAD BOŠNJACIMA U SREBRENICI
ZA VRIJEME AGRESIJE NA REPUBLIKU BOSNU
I HERCEGOVINU 1991-1995, Dokumenti i svjedočenja I
(Sarajevo, 1999)

Edicija "SREBRENICA 1995.", Knjiga 2, Institut za
istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog
prava Sarajevo, Sarajevo, 1999, 652 strane.

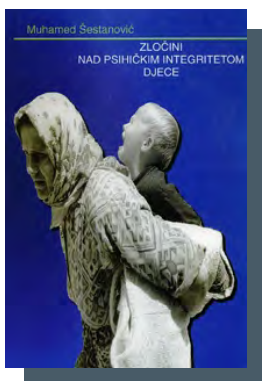
(Zločini u istočnoj Bosni 1993; Demilitarizacija
Srebrenice i Žepe – razoružanje Bošnjaka; Početak
agresorske ofanzive na Srebrenicu "zaštićenu zonu" UN-a;
Holandski bataljon je predao civile agresoru;
Stradanje civila, Tajni sastanak u Beogradu – 15. jula 1995;
Masovna i pojedinačna likvidacija civila; Hemijsko oružje
u službi genocida; Svjedočenja; Optužnica protiv generala
Krstića; Optužnica i presuda Draženu Erdemoviću)

Mr. Ramo Arnautović
DJECA U VIHORU RATA
(Sarajevo, 2000)

Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti
i međunarodnog prava Sarajevo, Sarajevo, 2000, 410 strana.

(Stradanja djece u ratu; Smrtno stradanje djece;
Ostali načini stradanja djece, Grafički prikaz
stradanja bosansko-hercegovačke djece; Spašavanje
djece; Agresija protiv Bosne i Hercegovine 1991-1995;
Zbrinjavanje djece; Predviđanja i kako dalje; Međunarodna
regulativa ljudskih prava)
Dr. Muhamed Šestanović
ZLOČINI NAD PSIHIČKIM
INTEGRITETOM DJECE
(Sarajevo, 2000)

Dr. Muhamed Šestanović
ZLOČINI NAD PSIHIČKIM INTEGRITETOM DJECE
(Sarajevo, 2000)

Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti
i međunarodnog prava Sarajevo, Sarajevo, 2000, 209 strane.

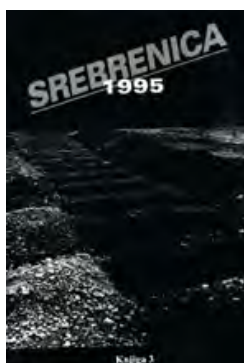
(Psihička trauma – entitet psihičkog dezintegriteta;
Teorijske i metodološke osnove istraživanja psihičke
Trauma kod djece; Zločini nad psihičkim integritetom
- Rezultati istraživanja; Zločini nad psihičkim integritetom
- obim narušenosti; Posljedice zločina nad moralnim
integritetom; Značaj istraživanja posljedica zločina –
zaključci i preporuke)

Mr. Fuad Purišević
BORAČKA ZAŠTITA U FEDERACIJI
BOSNE I HERCEGOVINE
(Sarajevo, 2000)

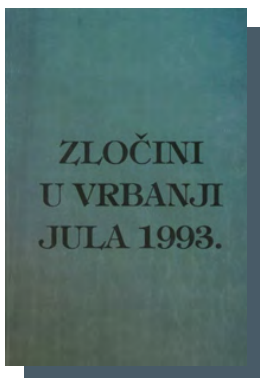
Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Sarajevo, Sarajevo, 2000, 391 strane.

(Historijat boračke zaštite; Savremeni sistemi boračke zaštite; Reguliranje prava boračke zaštite u Bosni i Hercegovini; Ostvarivanje i postupak ostvarivanja osnovnih prava porodica poginulih, umrlih i nestalih boraca, ratnih i mirnodopskih vojnih invalida i umrlih vojnih invalida; Prava boračke populacije od Drugog svjetskog rata do danas)

Prof. dr. Smail Čekić,
Prof. mr. Muharem Kreso,
Dr. Bećir Macić
GENOCID U SREBRENICI "SIGURNOJ
ZONI" UJEDINJENIH NACIJA, JULA 1995.
(Sarajevo, 2000)

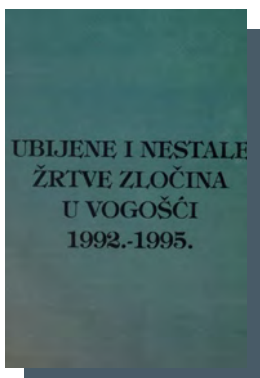
Edicija "SREBRENICA 1995.", Knjiga 3,
Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Sarajevo, Sarajevo, 2000, 532 strane.
(Izveštaj o Srebrenici Generalnog sekretara Ujedinjenih Nacija, od 15. novembra 1999; Nedostatak volje da se zaustavi agresija i spriječi genocid nad Bošnjacima; Kontekst događaja – okolnosti pod kojima su u Bosni i Hercegovini uvedene "sigurne zone" UN-a; "Sigurne zone" – uvođenje, definicija, politika; Primjena politike "sigurnih zona" (kontroverze i opstrukcije); Napad na Srebrenicu i upotreba zračne sile; Prikriivanje zločina; Ocjene i pouke genocida u Srebrenici; Karakter "sukoba" u Bosni i Hercegovini; Prilozi)

ZBORNİK RADOVA
ZLOČINI U VRBANJI JULA 1993.
(Sarajevo, 2001)

Zbornik radova, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Sarajevo, Sarajevo, 2001, 514 strane.

(Bugojno – razvoj i prilike do agresije; Planiranje i učešće Republike Hrvatske u zločinima; Događaji koji su predhodili zločinima; Izvršenje zločina u Vrbani; Obim, oblici i karakteristike počinjenih zločina; Žrtve zločina; Odgovornost za zločine; Prilozi, Dokumenti, Svjedočenja)

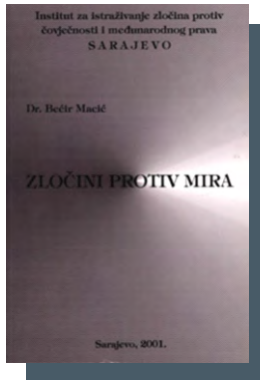

Enes Muračević
UBIJENE I NESTALE ŽRTVE
ZLOČINA U VOGOŠĆI 1992.-1995.
(Sarajevo, 2001)

Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Sarajevo, Sarajevo, 2001, 385 strana.

(Hapšenje civila; Logori, Masovne i pojedinačne likvidacije civila; Zločini Jovana Tintora; Stanje u logoru "Bunker"; Ubistva u "živom štitu"; Odgovornost za zločine dr. Nikole Poplašena; Ubijeni i nestali; Mape i dokumentarne fotografije)

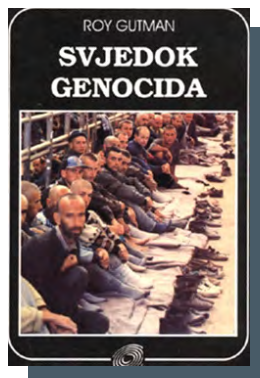

Dr. Bećir Macić
ZLOČINI PROTIV MIRA
(Sarajevo, 2001)

Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti
i međunarodnog prava Sarajevo, Sarajevo, 2001, 530
strana.

(Opće određenje pojma "agresija"; Velikodržavni
Projekti; Podsticanje na agresiju; Planiranje agresije;
Pripremanje agresije; Planovi za izvršenje; Subjekti
izvršenja; Instrumenti izvršenja; Pomagači-saučesnici
izvršenja agresije; Nedozvoljena sredstva i načini borbe;
Objekti agresije; Prilozi)
Roy Gutman

SVJEDOK GENOCIDA
(Sarajevo, 1995)

Vijeće Kongresa bosansko-muslimanskih intelektualaca
Sarajevo u saradnji sa Udruženjem Muslimana za
antigenocidne aktivnosti "MAG" Sarajevo i Institut za
istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava
Sarajevo, biblioteka "POSEBNA IZDANJA", Sarajevo, 1995,
280 strana.

(Etničko čišćenje; Zatvorenici srpskog rata; "Poput
Auschwitza", Logor smrti, Gulag; Bosanska strava
silovanja; Hrvatsko-muslimanski sukob; Sramota u
Bosni; Bolnica na rubu opstanka; Nauslišene molbe;
Logori u Bosni; Francuzi se pokušavaju opravdati za
neaktivnost u Bosni; Ključna uloga Jugoslavije u
napadu na Gorazde)

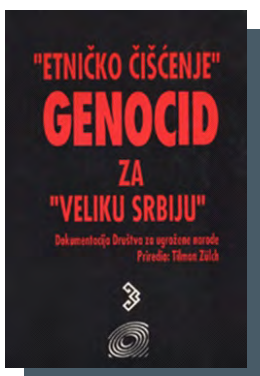

Dževad Salkić
POČECI AGRESIJE NA BOSNU I HERCEGOVINU,
Izložba – SVJEDOČENJA SA EKRANA
(dvojezično izdanje: bosanski/engleski)

(Sarajevo, 1995)

Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti
i međunarodnog prava Sarajevo i RTV
Bosne i Hercegovine, Bonn 31.8-4.9.1995.

(Okupacija Bosne i Hercegovine; Žrtve
genocida Arkanovih i drugih snaga iz Srbije;
Zločini u Bijeljini, Višegradu, Foči, Kupresu,
Mostaru, Bosanskom Brodu, Sarajevu, Čapljini...;
Pokušaj zauzimanja Sarajeva; Progoni i
masovna ubistva; Uništavanje infrastrukturnih,
obrazovnih, zdravstvenih, vjerskih i drugih objekata)

ZBORNİK RADOVA
"ETNIČKO ČIŠĆENJE" –
GENOCID ZA "VELIKU SRBIJU"
(Sarajevo, 1996)

Dokumentacija Društva za ugrožene narode
priredio Tilman Zülch, Vijeće Kongresa
bošnjačkih intelektualaca Sarajevo,
Institut za istraživanje zločina protiv
čovječnosti i međunarodnog prava Sarajevo
i Bosanski kulturni centar Sarajevo,
Sarajevo, januar 1996, 355 strane.

("Etničko čišćenje": pozadina i motivi
"etničkog čišćenja"; "Etničko čišćenje"
i međunarodno pravo; "Etničko čišćenje"
po regionima; Hrvatska, Bosna i Hercegovina,
Vojvodina, Sandžak, Kosovo; Kako prevazići
"etničko čišćenje"; Masovna silovanja u
Bosni i Hercegovini; Nije građanski rat
nego genocid; Ne kapitulirati pred nepravdom)

ZBORNIK RADOVA
PJESNIKOV STRAH OD STVARNOSTI
(16 odgovora na P. Handkeovo
ZIMSKO PUTOVANJE U SRBIJU)
/ priredio Tilman Zülch/
(Sarajevo, 1998)

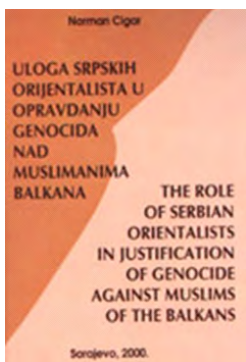
Vijeće Kongresa bošnjačkih intelektualaca
Sarajevo i Institut za istraživanje zločina
protiv čovječnosti i međunarodnog prava
Sarajevo, biblioteka POSEBNA IZDANJA,
br 23, Sarajevo, 1998, 105 strana.
(Konačno razgovarajte sa žrtvama "Velike Srbije",
gospodine Handke; Jahanje Balkanom; Pisac Petar
i njegova pravda; Duhovno srozavanje politizirajućih
poeta; Usamljeni tragač za istinom; Komentar o
Handkeu; Tvrdoglavi misionar; Peter Handke u Frankfurtu)

Prof. dr. Norman Cigar
GENOCID U BOSNI
Politika "etničkog čišćenja"
(Sarajevo, 1998)

Bosanski kulturni centar Sarajevo (izdavač)
i Institut za istraživanje zločina protiv
čovječnosti i međunarodnog prava
Sarajevo (suizdavač), Sarajevo, 1998, 262 strane.

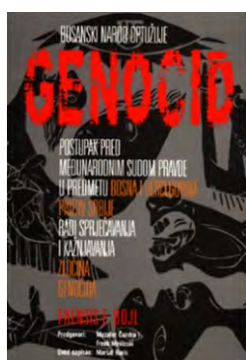
(Genocid – Osnovni pojmovi; Historijski kontekst
– analitički alat ili ludačka košulja?;
Pripremna faza – Popločavanje puta u genocid; Dileme
odgovornosti – Jesu li Muslimani imali druge mogućnosti;
Faze implementacije – Prepoznatljiv obrazac viktimizacije;
Sindrom poricanja – Žrtve i posmatrači sa strane)

Prof. dr. Norman Cigar
ULOGA SRPSKIH ORIJENTALISTA U
OPRAVDANJU GENOCIDA NAD
MUSLIMANIMA BALKANA – THE
ROLE OF SERBIAN ORIENTALISTS
IN JUSTIFICATION OF GENOCIDE
AGAINST MUSLIMS OF THE BALKANS
(dvojezično izdanje – bosanski/engleski)
(Sarajevo, 2000)

Institut za istraživanje zločina protiv
čovječnosti i međunarodnog prava
Sarajevo i Bosanski kulturni centar Sarajevo,
Sarajevo 2000, 139 str.

(Srpski orijentalisti osiguravaju naučnu
podršku; Orijeentalizam i nacionalizam – razvijanje
simbioze; Utiranje puta za genocid; Muslimani
kao egzistencijalna prijetnja svemu; Stalna prijetnja;
Muslimanska zavjera protiv Srbije i Zapada;
Upozoravajuća misija; Od analize do
advokature – opravdavanje genocida)

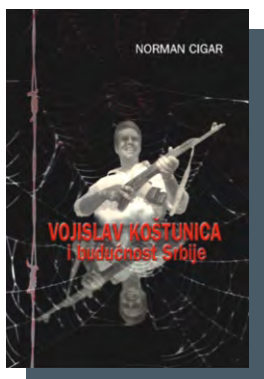

Prof. dr. Boyle Francis Antony
BOSANSKI NAROD OPTUŽUJE ZA GENOCID:
Postupak pred Međunarodnim sudom pravde u
predmetu Bosna i Hercegovina protiv Srbije radi
sprječavanja i kažnjavanja zločina
(Sarajevo, 2000)

Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti
i međunarodnog prava Sarajevo, Sarajevo, 2000, 547 strane.

(Odluka o podnošenju tužbe u vezi sa primjenom
Konvencije o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida
(Bosna i Hercegovina protiv Jugoslavije – Srbije i Crne Gore;
Zahtjev o pokretanju postupka; Zahtjev za izricanje privremenih
mjera zaštite koji je podnijela Vlada Republike Bosne i Hercegovine
29. marta 1993; Javne rasprave Sudskog vijeća)

Prof. dr. Norman Cigar
VOJISLAV KOŠTUNICA I BUDUĆNOST SRBIJE
(Sarajevo, 2002)

Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Sarajevo i KULT/B Sarajevo, 2002, 228 strane.

(Osnovni pojmovi; Paradigma jednog nacionaliste; Realnost političke moći i paradigme; Ocjena pokazatelja promjena; Konfrontacije u prošlosti kao ogledalo konflikata; Izgledi za budućnost; Zaključci i Prilozi)

Mr. Ramo Arnautović
DJEČIJI DOMOVI ZA RATNU SIROČAD
U BOSNI I HERCEGOVINI 1945-1960.
(Sarajevo, 2003)

Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Sarajevo, 2003, 353 strane.

(Bosanski model; Traganje za optimalnim – Period 1945-1948; Stabilizacija 1948-1952; Postepeno gašenje – Period 1952-1960. i Zaključna razmatranja)

Prof. dr. Ismet Dizdarević
NEZABORAV USJEKLINA GENOCIDA
(Sarajevo, 2003)

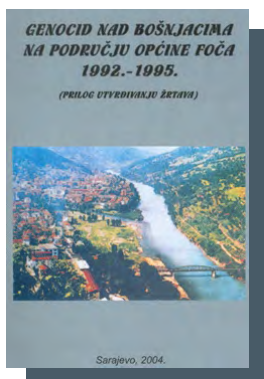
Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Sarajevo, 2003, 226. strane.
(Studije i eseji o psihološkim dimenzijama genocida; Promocije knjiga o agresiji, genocidu i odbrani BiH; Iskrojenjivanje etnocentrizma, ostvarivanje potreba povratka i oporavak traumatiziranih osoba)

RUŽE IZGORJELE
Užasi rata u dječijim očima
(Sarajevo, 2003)

Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu i EL-KALEM – Izdavački centar Rijaseta Islamske Zajednice u Bosni i Hercegovini Sarajevo, Sarajevo, 2003, 239 strana.

(Uvod; Ruže izgorjele; Djeca crtaju i pišu; Mjesta spominjanaj događaja (karta); Očima djece; Tuzla – luka spasa; Kako smo preživjeli; Čemu se djeca nadaju poslije rata)

Prelijub Tafro,
Dr. Bećir Macić
GENOCID NAD BOŠNJACIMA NA PODRUČJU
FOČE 1992-1995. (PRIOLOG UTVRĐIVANJU ŽRTAVA)
(Sarajevo, 2004)

Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Sarajevo, Sarajevo, 2004, 461 strane.

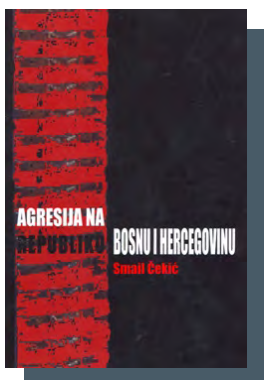
(Žrtve na području Foče – Izvan logora po mjesnim zajednicama; Žrtve u logoru kazneno-popravnog; Prilozi – Svjedočenja; Stanovništvo opštine Foča prema izjašnjavanju o nacionalnoj pripadnosti po naseljenim mjestima prema popisu iz 1991; Dokumentarne fotografije)

Mr. Vahid Karavelić
AGRESIJA NA BOSNU I HERCEGOVINU
(Sjeveroistočna Bosna 1991. do 1992)
(Sarajevo, 2004)

Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Sarajevo, Sarajevo, 2004, 377 strana.

(Društvene i političke promjene u SFRJ u periodu 1990-1992; Političko-vojni odnosi beogradskog režima; JNA sa SDS Bosne i Hercegovine u izvodenju agresije na Bosnu i Hercegovinu; Sjeveroistočna Bosna u političkim i vojnim planovima agresora i realizacija tih planova; Odbrana sjeveroistočne Bosne od agresije; Prilozi)

Prof. dr. Smail Čekić
AGRESIJA NA REPUBLIKU
BOSNU I HERCEGOVINU
Planiranje, priprema, izvođenje
(knjiga 1 i 2)

Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Sarajevo, Sarajevo, 2004, 1328 strana.

(Udar na ustavni koncept odbrane SFRJ; Srpski velikodržavni projekat i planiranje zločina; Velikosrpski pokret; Predsjedništvo SFRJ do marta 1991; Omeđivanje granica Velike Srbije; Konstituisanje velikosrpske pete kolone u Bosni i Hercegovini; Neposredne pripreme za agresiju; Oružane formacije velikosrpskog agresora i njihova logistika; Uključivanje Republike Hrvatske u agresiju na Republiku Bosnu i Hercegovinu)

DOKUMENTI O ZLOČINIMA
U SREBRENICI
(Fotografije i faksimili)
(Sarajevo, 1997)

Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Sarajevo, Sarajevo, 12. juli 1997, 56 str.

(Uvod; Fotografije; Mapa Srebrenice – "zaštićene zone Ujedinjenih nacija"; Pisma generala Janviera generalu Mladiću, 11. juli 1995; Obustava vazdušnih udara nad Srebrenicom 11. jula 1995, Spisak nestalih civila koje je 13. jula 1995. Holandski bataljon predao agresoru i dr.)

DOKUMENTI O GENOCIDU U
BOSNI I HERCEGOVINI
1992-1995.
(Fotografije i faksimili)
(Sarajevo, 1998)

Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti
međunarodnog prava Sarajevo i Viktimološko društvo
Bosne i Hercegovine Sarajevo, Sarajevo, april 1998, 100 str.

(Masakri nad civilima; Koncentracioni logori;
Snajperska dejstva po ulicama; Sarajevska groblja;
Progoni sa vjekovnih ognjišta; Kako preživjeti;
Uništavanje bosnica; Kulturocid; Uništavanje sakralnih,
privrednih, stambenih i drugih objekata;
Srebrenica – Bošnjačka "gemika")

DOKUMENTI O ZLOČINIMA KOJI TRAJU
(Srebrenica 1995-1998)
- fotografije -
(Sarajevo, 1998)

Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti
i međunarodnog prava Sarajevo, Sarajevo, juli 1998.

(Uvod; Desteti krug pakla kroz koji su
prošli Bošnjaci u Srebrenici; Napokon,
i nakon svega, komad hljeba; nepodnošljiva
neizvjesnost za svoje najbliže;
Traganje za istinom o sinovima i muževima)

Dr. Duljko Hasić

RATNE ŠTETE U SARAJEVU 1992-1995.
(Sarajevo, 2006)

Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i
međunarodnog prava Sarajevo, Sarajevo, 2006, 374 strane.

(Predgovor; Uvod; Metodološka osnova istraživanja;
Rezultati istraživanja: Privreda; Banke;
Stambeni fond; Komunalna infrastruktura;
Obrazovanje i nauka; Kultura; Zdravstvena i socijalna zaštita;
Objekti sporta; Vjerski objekti; Projekti obnove Sarajeva)

Dr. Safet Bandžović

ISELJAVANJE BOŠNJAKA U TURSKU
(Sarajevo, 2006)

Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti
i međunarodnog prava Sarajevo, Sarajevo 2006, 773 strane.

(Predgovor; Muhadžirski pokreti na Balkanu krajem
XIX i početkom XX stoljeća;
Iseljavanje 1912-1918; Iseljavanja između
Dva svjetska rata; Iseljenički projekti i
stradanje Bošnjaka u Drugom svjetskom ratu;
Poratna iseljavanja u Tursku; Život u Turskoj)

Dr. Hajriz Bećirović
GENOCID U SAVREMENOJ DRUŠTVENOJ ZNANOSTI
(Sarajevo, 2007)

Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Sarajevo, Sarajevo, 2007, 265 strana.

(Predgovor; Teorijsko-metodološki pristup istraživanju; Određenje pojma genocida u društvenoj znanosti; Oblici genocidnih procesa i genocidna tehnologija; Zločin genocida u Bosni i Hercegovini u svjetlu teorija genocida; Međunarodna zajednica i zločin genocida u BiH (1992-1995)

Mr. Faid Hećo

ULOGA JUGOSLOVENSKE NARODNE ARMIIJE
U AGRESIJI NA BOSNU I HERCEGOVINU
(Sarajevo, 2005)

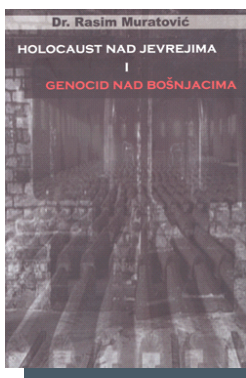
Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Sarajevo, Sarajevo, 2005, 410 strana.

(Knjiga je koncipirana kao teorijska studija idejnih, povijesnih, političkih i vojnih aspekata velikosrpske agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu, sa težištem na analizi uloge Jugoslovenske narodne armije u pripremi i izvođenju agresije na Bosnu i Hercegovinu. Društveno političke i vojne promjene u SFRJ pred njen raspad; Transformacija JNA u srpsko-crnogorsku vojsku; Specijalni rat JNA u periodu pripreme za agresiju na Bosnu i Hercegovinu; Operativno-strategijski raspored JNA na prostoru Bosne i Hercegovine pred agresiju; Aktivnosti JNA na naoružavanju i opremanju kolaboracionističkih snaga u BiH i raznih paravojnih formacija iz Srbije i Crne Gore; Borbena dejstva i druge aktivnosti JNA u početnom periodu agresije na BiH; Reorganizacija JNA u tri srpske vojske i formalno preimenovanje dijela JNA u Vojsku Srpske Republike Bosne i Hercegovine... itd.)

fotografije, faksimili i karikature
GENOCID U SREBRENICI, SIGURNOJ ZONI UN-a,
JULA 1995. GODINE
(Sarajevo, 2007, dvojezično izdanje: bosanski/engleski)

Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Sarajevo, Sarajevo, 2007, 115 strana.
(Uvodne napomene; Do agresije na Bosnu i Hercegovinu; Srebrenica do jula 1995. godine, Srpska okupacija Srebrenice 11. jula 1995. godine, progon i genocidni pokolj Bošnjaka, Masovna smaknuća; Masovne grobnice; Memorijalni centar u Potočarima; Odnos svijeta prema genocidu u Srebrenici)

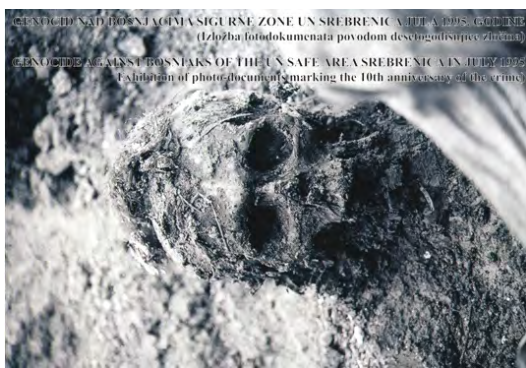

Dr. Rasim Muratović
HOLOKAUST NAD JEVREJIMA I GENOCID
NAD BOŠNJACIMA
(Sarajevo, 2007)

Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Sarajevo, Sarajevo, 2007, 276 strana.

(Uvod; Holokaust; Genocid nad Bošnjacima; Fenomenologija zla; Jedan scenarij za budućnost)

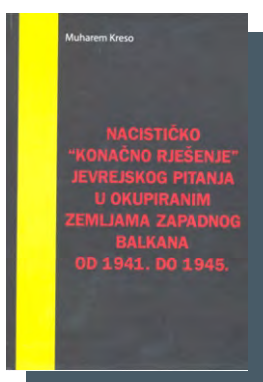

Izložba fotografije dokumenata povodom desetogodišnjice zločina
GENOCID NAD BOŠNJACIMA SIGURNE
ZONE UN SREBRENICA JULA 1995. GODINE
(Sarajevo, 2005, dvojezično izdanje: bosanski/engleski)

Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti
i međunarodnog prava Sarajevo, Sarajevo 2005, 76 strana.

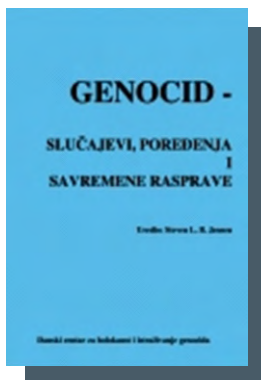
(Uvodne napomene; Srebrenica do agresije na Bosnu i Hercegovinu;
Srebrenica do jula 1995. godine, Srpska okupacija Srebrenice
11. jula 1995. godine, progon i genocidni pokolj Bošnjaka,
Prihvatni kamp u Dubravama kod Tuzle; Masovna smaknuća;
Pokušaj spasavanja kroz planinske vrleti Podrinja,
Masovne grobnice; Memorijalni centar u Potočarima;
Odnos svijeta prema genocidu u Srebrenici)

Prof. mr. Muharem Kreso
NACISTIČKO "KONAČNO RJEŠENJE"
JEVREJSKOG PITANJA U OKUPIRANIM
ZEMLJAMA ZAPADNOG BALKANA OD 1941. DO 1945.
(Sarajevo, 2006)

Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti
i međunarodnog prava Sarajevo, Sarajevo 2007, 276 strana.

(Predgovor; Uvod; Koncept Hitlerove prostorne
politike i Jevreji Evrope; Jevreji na prostoru Balkana Jugoslavije
do Drugog svjetskog rata; Jevrejska zajednica
u okupiranoj Jugoslaviji i Albaniji 1941. godine;
Invazivni period fašističke okupacije; Specifična
sudbina u aprilskom ratu zarobljenih Jevreja;
Uklanjanje Jevreja na njemačkom okupacionom području;
Stradanje Jevreja na ostalim okupacionim područjima;
Stradanje iz Srednje Evrope izbjeglih i na prisilan rad
dovedenih Jevreja; Specifičnosti položaja Bosne i
Hercegovine i stradanja njenih Jevreja)

GENOCID – SLUČAJEVI, POREĐENJA
I SAVREMENE RASPRAVE
Uredio Steven L. B. Jensen
(Sarajevo, 2007, bosansko izdanje)

Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i
međunarodnog prava Sarajevo, Sarajevo, 2007, 403 strane.

(Uvod; Slučajevi i uporedne perspektive;
Savremene rasprave; Međunarodni krivični sud
za bivšu Jugoslaviju)

MILOŠEVIĆU DOKAZAN
GENOCID U BOSNI

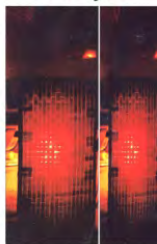
– Međupresuda Haškog tribunala od 16. juna 2004. –

MILOŠEVIĆU DOKAZAN GENOCID U BOSNI
Međupresuda Haškog tribunala od 16. juna 2004.
(Sarajevo, 2007, bosansko i englesko izdanje)

Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti
i međunarodnog prava Sarajevo, Sarajevo 2007, 253 strane.

(Uvod; Primjena pravila 98 BIS – PRAVO;
Prigovori na tri optužnice; Dispozitiv;
Izdvojeno mišljenje sudije Patricka Robinsona;
Suprotno mišljenje sudije O-gon Kwon)

POLITIKE FANTAZIJA

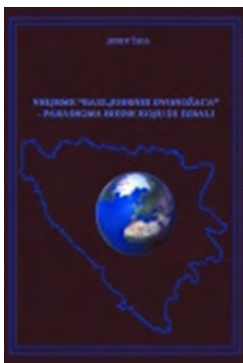

Esad Zgodić

Prof. dr. Esad Zgodić
POLITIKE FANTAZIJA: O ratu protiv Bosne i Hercegovine
(Sarajevo, 2005)

Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti
i međunarodnog prava Sarajevo, Sarajevo 2005, 252 strane.

(Uvod; Tipične škole fantazija; Replike Hantingtonu
i sumišljenicima; Za politiku prevenciju;
S onu stranu fatalizma i racionalizma).

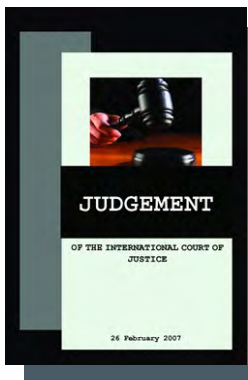

Prof. dr. Jusuf Žiga
VRIJEME "RAZLJUĐENIH DVONOŽACA"
PARADIGMA BOSNE KOJU SU IZDALI
(Sarajevo, 2007)

Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti
i međunarodnog prava Sarajevo, Sarajevo, 2007, 189 strana.

(Uvodni dio; Čemu ataci na općeljudsko jedinstvo različja?
Igrokazi oko demokratije; Paradigma Bosne – izdaja
višestoljetnog multilaterizma, Abstract)

JUDGEMENT
of the International Court of Justice
(Sarajevo, 2007, englesko izdanje)

Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti
i međunarodnog prava Sarajevo, Sarajevo, 2007, 741 strana.

(Qualités, Identification of the respondent party,
The Court's jurisdiction, The applicable law:
the Convention on the Prevention and Punishment of the
Crime of Genocide; Questions of proof: burden of proof,
the standard of proof, methods of proof, The facts invoked
by the Applicant, in relation to Article II,
The question of responsibility for events at Srebrenica
under Article III, paragraph (a), of the Genocide convention,
The question of responsibility, in respect of Srebrenica,
for acts enumerated in Article III, paragraphs (b)
to (e), of the Genocide Convention, The question
of responsibility for breach of the obligations to prevent
and punish genocide, The question of responsibility
for breach of the Court's Orders indicating provisional measures,
The question of reparation, Operative clause)

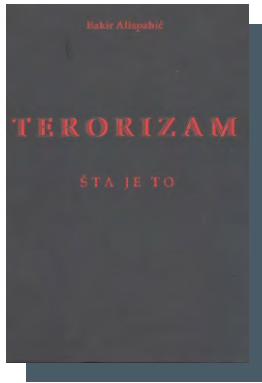

Prof. dr. Ante Milanović
PREHRANA SARAJEVA U OPSADI 1992-1995.
(Sarajevo, 2007)

Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti
i međunarodnog prava Sarajevo, Sarajevo, 2007, 272 strane.

(Predgovor, Sto dana humanitarne pomoći i gladovanja
stanovnika Sarajeva; Hiljadu dana humanitarne pomoći i
gladovanja stanovnika Sarajeva – pokušaj rekonstrukcije: Prilozi)
Mr. Bakir Alispahić

Mr. Bakir Alispahić
TERORIZAM: ŠTA JE TO
(Sarajevo, 2007.)

Institut za istraživanje zločina protiv
čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu,
Sarajevo, 2007, 253 strane.

(Terorizam kao društvena pojava; Terorizam kao
društvena struktura; Terorizam kao društveni proces;
Terorizam kao društveni sistem; Najpoznatije definicije
terorizma i klasifikacija sa historijom nastajanja; Pokušaj
formiranja sintetičke naučne definicije terorizma; Pokušaj
formiranja opće naučne definicije)

Dr. Senija Milišić
INSTITUCIONALIZACIJA NAUKE U BOSNI
I HERCEGOVINI 1945-1958.
(Sarajevo, 2007)

Institut za istraživanje zločina protiv
čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu,
Sarajevo, 2007, 372 strane.

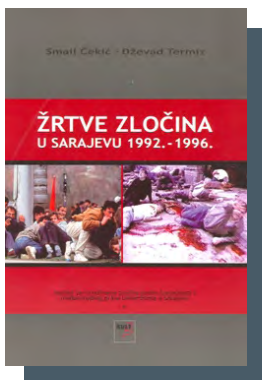
(Pretpostavke institucionalizacije nauke;
Ciljevi i zadaci naučnih institucija; Hronologija
osnivanja naučnih institucija; Centralizacija
naučnih institucija; Struktura Univerziteta
u Sarajevu, Finansiranje naučnih ustanova;
Kadrovi institucija nauke; Rezultati institucionalizacija
nauke)

Prof. dr. Smail Čekić
ISTRAŽIVANJE ŽRTAVA GENOCIDA SA POSEBNIM
OSVRTOM NA BOSNU I HERCEGOVINU – Naučno-teorijska
i metodološko-metodska pitanja i problemi -
(Sarajevo, 2007)

Institut za istraživanje zločina protiv
čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta
u Sarajevu i KULT B Sarajevo, Sarajevo, 2007, 207 strana.

(Naučno-teorijski postulati i metodološki pristup istraživanju
Žrtava genocida; Teorijsko-metodološka kritika dosadašnjih
istraživanja žrtava genocida u Bosni i Hercegovini)

Prof. dr. Smail Čekić i prof. dr. Dževad Termiz
ŽRTVE ZLOČINA U SARAJEVU 1992-1996.
Naučnoistraživački projekt

(Sarajevo, 2007)

Institut za istraživanje zločina protiv
čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta
u Sarajevu i Kult B Sarajevo, Sarajevo, 2007,
164 strane.

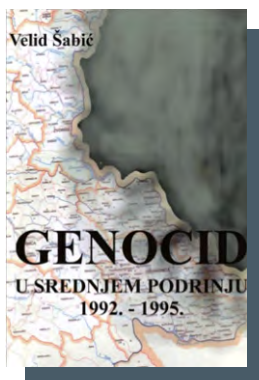
(Nacrt naučne zamisli; Instrumentariji;
Planovi istraživanja i plan obrade podataka; Prilozi).

Dr. Rasim Muratović
MOĆ I NEMOĆ DRŽAVE BLAGOSTANJA
(Sarajevo, 2008)

Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2007, 243 strane.

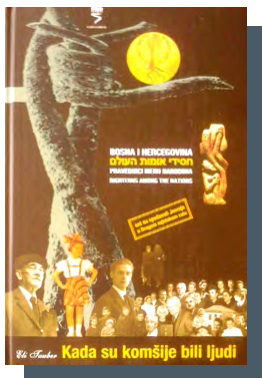
(Karakteristike skandinavskog tipa države blagostanja; Utopija; Ideali države blagostanja; Jante zakon; Socijaldemokratija - šta je to; Realno stanje stvari u društvu blagostanja; Treba li se boriti Moć i nemoć; "Terminološki problemi" Praktična iskustva bosanskih izbjeglica iz Bergena u Norveškoj)

Mr. Velid Šabić
GENOCID U SREDNJEM PODRINJU 1992-1995.
(Sarajevo, 2008)

Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2008, 218 strana.

(Pojam genocida; Geografski položaj i demografska Struktura područja Srebrenice; Historijski kontinuitet velikosrpskih planova prema području Srebrenice; Uloga vojske i policije Republike Srpske u pripremi i izvršenju genocida; Analiza optužnica i presuda na Međunarodnom sudu u Hagu, vezanih za događaje u i oko Srebrenice jula 1995; Rezultati genocida)

Eli Tauber
KAD SU KOMŠIJE BILI LJUDI
(Sarajevo, 2008)

Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo 2008, 79 strana.

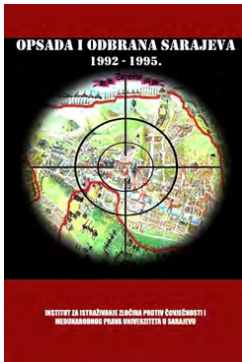
(Uvod; Međunarodna škola za studije holokausta; Pravednici među narodima Bosne i Hercegovine; Pošteni ljudi uvijek pomažu; Zadatak izvršen-prijateljstvo Ostalo; Čovjek koji je spasio 100 Jevreja; Hasijina djeca; Kao jedna porodica; Kad se neko ne boji; Geni ostaju geni)

Dr. Mustafa Memić
GUSINJSKO-PLAVSKA KRAJINA U VRTLOGU HISTORIJE

Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2008, 216 strana.

(Gusićsko-plavska Krajina; Veliki rat (1683-1699); Između velikog (bečkog) rata i Berlinskog kongresa; Posljedice odluka Berlinskog kongresa; Stradanja u Prvom balkanskom ratu; Kraj Prvog svjetskog rata i strah od ponavljanja zločina iz Prvog Balkanskog rata; Fašistička okupacija i odgovor dvaju pokreta; Dokumenti – značajne ličnosti oslobodilačke i antifašističke borbe gusićsko-plavske krajine (kratka biografija)

ZBORNİK RADOVA
OPSADA I ODBRANA SARAJEVA 1992-1995.
(Sarajevo, 2008)

Zbornik radova, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2008, 423 strane.

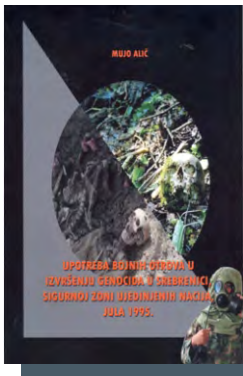
(Uvodni referat; Međunarodno-pravni, politički i historijski značaj odbrane Sarajeva; Vojna samoodbrana Sarajeva; Sarajevo se brani istinom; Sarajevo se branilo i spašavanjem kulturno-historijskog naslijeđa; Sarajevo se branilo i svojom kulturom i civiliziranosti; Vjerske zajednice u opsjednutom Sarajevu; Borci NOR-a 1941-1945. u odbrani Sarajeva; Posljedice opsade Sarajeva; Genocid, Urbicid i Ekocid)

Prof. dr. Stjepan Lapenda
SREBRENICA – PARADIGMA GENOCIDA
("Le Figaro" 2000 – 2006)

Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2008, 234 strane.

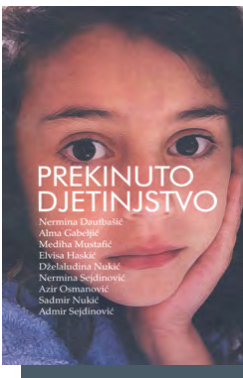
(Genocid nad Bošnjacima – viđenje "Le Figaroa" 2000 – 2006, Genocid nad Bošnjacima – Presuda Međunarodnog suda pravde u predmetu primjene Konvencije o suzbijanju i kažnjavanju zločina genocida (Bosna i Hercegovina protiv Srbije i Crne Gore) - na bosanskom, francuskom i engleskom jeziku, Zaključna razmatranja)

Mujo Alić
UPOTREBA BOJNIH OTROVA U IZVRŠENJU
GENOCIDA U SREBRENICI,
SIGURNOJ ZONI UJEDINJENIH NACIJA,
JULA 1995.
(Sarajevo, 2008)

Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2008, 167 strana.

(Metodološki pristup; Historijat nastanka i upotrebe bojnih otrova; Upotreba bojnih otrova u Srebrenici, sigurnoj zoni ujedinjenih nacija, jula 1995. i posljedice; Predmet upotrebe hemijskog oružja i zapaljivih borbenih sredstava u širem rejonu Srebrenice; Dokumenta; Svjedočenja...)

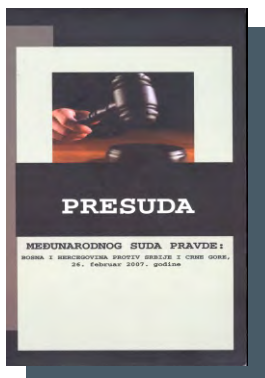
PREKINUTO DJETINJSTVO
Autori: Nermina, Dautbašić, Alma Gabeljić,
Mediha Mustafić, Elvise Haskić, Dželaludina Nukić,
Nermina Sejdinović, Azir Osmanović, Sadmir Nukić,
Admir Sejdinović.
(Sarajevo, 2008)

Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu i Organizacioni odbor za obilježavanje 11. jula 1995. – trinaeste godišnjice genocida nad Bošnjacima »sigurne zone« UN-a Srebrenica. Sarajevo, 2008, 118 strana.

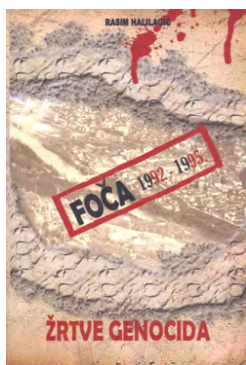
(Sjećanja djece na strahote Srebrenice; »Užasi viđeni očima djece«: prof. dr. Ismet Dizdarević; »Pomozimo im da uspiju«: Abdurahman Malkić.)

PRESUDA MEĐUNARODNOG SUDA PRAVDE
Bosna i Hercegovina protiv Srbije i Crne Gore, 26.
februar 2007. godine
(Sarajevo, 2008)

Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i
međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu,
2008, 599 strana.

Presuda Međunarodnog suda pravde, najveće sudske instance u sistemu OUN, od 26. februara 2007. u predmetu Tužbe Bosne i Hercegovine protiv Srbije i Crne Gore je veoma važan međunarodni pravni akt koji sadrži nepobitne dokaze o izvršenom genocidu u BiH. (Spor koji se odnosi na primjenu Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida; Kvalifikacije; Identifikacija Tužene strane; Nadležnost Suda; Primjenjivo pravo; Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida; Pitanja dokazivanja; Činjenice na koje se poziva Podnosilac tužbe; Pitanje odgovornosti Tužene strane za događaje u Srebrenici; Pitanje odgovornosti zbog nepoštivanja a kršenje obaveza sprečavanja i kažnjavanja genocida; Pitanje odgovornosti za neizvršenje Naloga Suda o privremenim mjerama; Pitanje odštete...)

Rasim Halilagić
FOČA 1992 – 1995.
ŽRTVE GENOCIDA
(Sarajevo, 2008)

Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i
međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu,
2008, 498 strana.

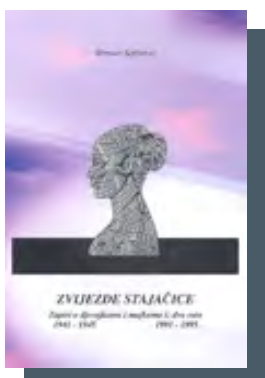
(Uvodne napomene; Općina Foča do 1992; Pripreme za agresiju i okupacija grada; Osnovni podaci o žrtvama u gradu Foči sa prigradskim naseljima; Uništavanje vjerskih i kulturnih objekata; Odgovornost za zločine u Foči - ustikoljanska četvorka; Dobri Fočaci u crnom vremenu; Genocid ili nešto gore; Dokumentarne fotografije...)

Dr. Fadil Ademović
ČETNIŠTVO I ČETNIČKA PROPAGANDA
U JUŽNOSLOVENSKE ZEMLJAMA U
DRUGOM SVJETSKOM RATU (1941-1945)
(Prvi i drugi tom)
(Sarajevo, 2009.)

Kult B i Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i
međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, 2009,
(Prvi tom 862 strane, Drugi tom 612 strana)

(Prvi tom, knjiga prva: Sudionici velikih obmana.
Drugi tom: Drama istorijskog zaokreta;
Knjiga druga: Sumrak četništva i njegove propagande;
Knjiga treća: Četnička kolaboracija u američkoj optici;
Knjiga četvrta: Diobe i sudari na Balkanu).

Mensur Seferović
ZVIJEZDE STAJAČICE
Zapisi o djevojkama i majkama iz dva rata
1941-1945 i 1991-1995
(Sarajevo, 2009)

Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i
međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu,
2009, 317 strana.

(Rasušivanje pisca, Njihova strana rata 1941-1945,
Preboli i ožiljci 1991-1995, Putopisne refleksije,
Vrijeme ratno i poratno).

Mujo Trako
KUNOVSKA LEGENDA
(Sarajevo, 2009)

Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti
i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu,
2009, 179 strana.

(Kunovo, pleme Trako, kataklizma, odiseja,
kraj Kunovske legende, spisak žrtava zločina genocida
u opštini Foča u periodu 1941-1945. godine).

Mr. Sabahudin Šarić
VELIKOSRPSKA IDEOLOGIJA
(Sarajevo, 2010)

Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti
i međunarodnog prava Sarajevo,
Naučnoistraživački institut "IBN SINA"
Sarajevo, 2010, 163 strane.

(Teorijski okvir; Ideologija je značenje u službi moći;
Određenje i epski korijeni velikosrpske ideologije;
Uloga simboličkih formi kosovskog epa u velikosrpskoj ideologiji;
Simboli "Gorskog vijenca" i "Na Drini ćuprije"
u službi velikosrpske ideologije;
Srpska pravoslavna crkva i velikosrpska ideologija;
Velikosrpski politički programi;
Zaključak i recenzije).

Prof. dr. Ismet Dizdarević
KNJIGE - SVJEDOCI
(Sarajevo, 2010)

Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti
i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu,
2010, 224 strane.

(Uvodne napomene; Agresija: Genocid, ratni zločinci, tortura i otpori; Barbari su
bili bolji – nezaborav usjeklina genocida;
Bibliografija Instituta za istraživanje zločina
protiv čovječnosti i međunarodnog prava
Univerziteta u Sarajevu; Bilješka o piscu).

Prof. dr. Smail Ćekić
Prof. dr. Muhamed Šestanović
Merisa Karović
Zilha Mastalić - Košuta

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI
(Sarajevo, 2010)

Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti
i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu,
2010, 868 strana.

(Uvodne napomene; Metodološki pristup istraživanju;
Opsada Sarajeva: Planiranje i pripremanje opsade,
Aktivnosti agresora na zauzimanju grada Sarajeva;
Zločin genocida u Sarajevu u opsadi: Strategija (namjernog)
ubijanja civila i civilnog stanovništva, Namjerni napadi na civile
i civilno stanovništvo, Ubijanje u Sarajevu i umijeće preživljavanja,
Namjera (mens rea) za genocid u Sarajevu u opsadi,
Odgovornost za zločin genocida u Sarajevu u opsadi
(Srbija i Crna Gora – Savezna republika Jugoslavija);
Zločini nad djecom Sarajeva u opsadi:
Sistematsko ubijanje i ranjavanje djece, Teški oblici narušavanja
psihičkog integriteta djece; Lokacije masovnih ubistava civila
Sarajeva u opsadi; Ubijena djeca Sarajeva u opsadi;
Literarna i likovna stvaralaštva (izbor radova);
Završna razmatranja).

Nastavnici, saradnici i studenti Univerziteta u Sarajevu tradicionalno svake godine obilježavaju sjećanje na genocid nad Bošnjacima Bosne i Hercegovine u Srebrenici, sigurnoj zoni Ujedinjenih nacija, jula 1995. U Memorijalnom centru u Potočarima prisustvuju historijskom času, sjećajući se tog najtežeg zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, i odaju pijetet svim žrtvama genocida.

A) Nastavnici, saradnici i studenti Univerziteta u Sarajevu u Memorijalnom centru u Potočarima 2008.

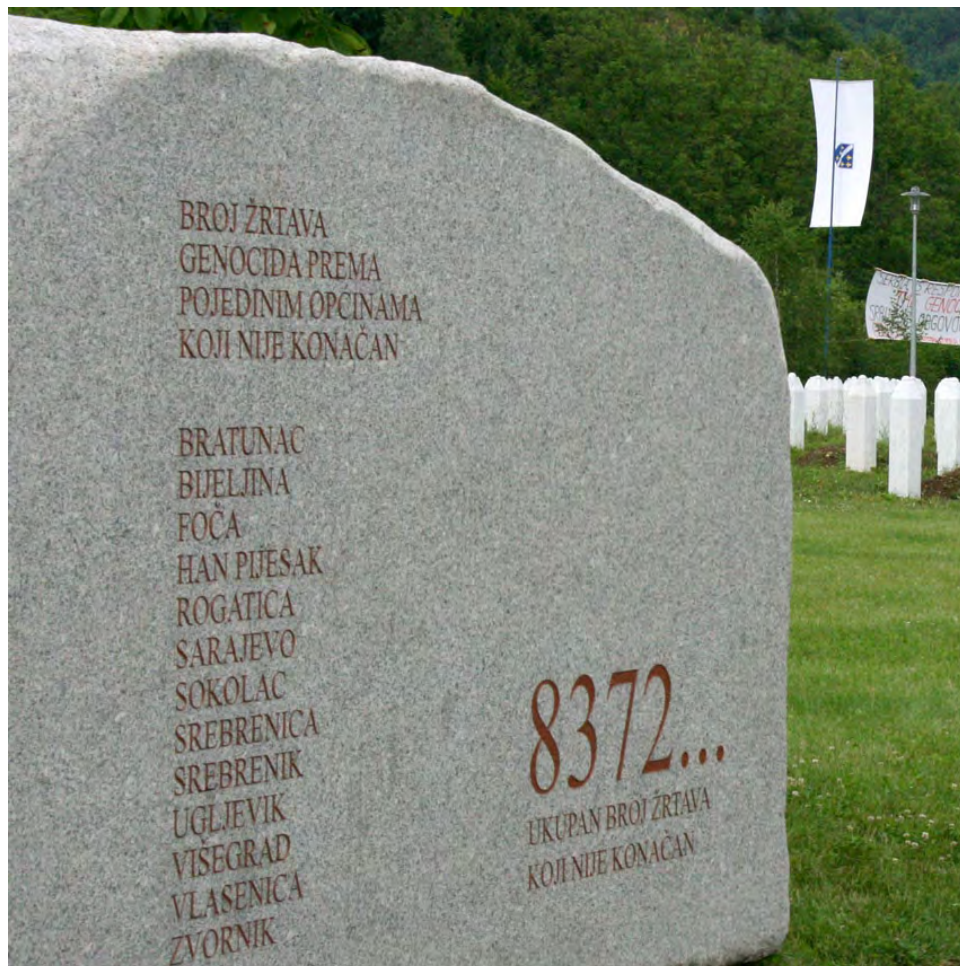
C) Nastavnici, saradnici i studenti Univerziteta u Sarajevu, Univerziteta u Tuzli, Univerziteta u Bijaću i Univerziteta u Zenici u Potočarima 2010.

Štampanje Specijalnog izdanja Univerzitetskog informativnog glasnika INFO UNSA u povodu obilježavanja 15. godišnjice genocida nad bošnjacima u sigurnoj zoni Ujedinjenih nacija - Srebrenici, jula 1995. podržala je „Štamparija Fojnica” d.o.o. Fojnica

Štamparija FOJNICA
d.o.o. Fojnica

SREBRENICA-POTOČARI
SPOMEN OBILJEŽJE I MEZARJE
MEMORIAL AND CEMETERY

